Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

Серлало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера денз ● ЕРА, 11 май, 1978 шу. ● № 56 (5878). ● Мах 2 кеп.

КПСС Централььни Комитете, СССР Министрий Совете, ВЦСПС-е

1978 шера 22 апреле хилар В. И. Ленин ваь 108 шу дизара хетадаь Еррисоюзни коммунистически субботник. Субботнике дакъа лоацаш промышленносте, юрта боахаме, гIишлош хьалъеча, транспорте, халкъа боахама кхыча доакъошка шоашоай балха моттигашка, хIаьта иштта городаш, юрташ, поселкаш хозъеш тоаеча къахьегаш хилар 147 миллион совгIа саг. Промышленни продукци арахийцай 794 миллион сома маьха. Хьалхxe а даьча лоархIамех цу дийнахьа даьккха иттлагIча пятилетка фонде хьачухьожадаь ахча 163 миллион сом да.

Еррисоюзни коммунистически субботнико къаьгга хьаҳьекхар советски халкъа лакхара сакхетами патриотизми. Шоай хьинарерча къахьегамца советски наха доаггIаш дола дакъа юкъедихьар паччахьалкхен планови заданеши 1978 шера тIаийца социалистически декхараши кхоачашдара деша боахама чура тороваш оарцагIъяха аьнна КПСС ЦК декабрьски (1977 ш.) Пленумо хьалхашка оттадаь декхараш кхоачашдеча.

КПСС Централььни Комитето, СССР Министрий Совето, ВЦСПС-о дег тIара баркал йоах болхлошта, колхозхошта, инженерно-техническ болхлошта, гIулакхерча наха, тIема а къахьегама а ветеранашта, Советски Эскарен Флотеи бIухошта, студенташта, дешархошта, массанена а, Еррисоюзни коммунистически субботнике хьинаре дакъа мел лаьцачоа.

Субботник дарах хьаIайна рузкъа унахцIено лораяра учрежденеш, юрташкара школаши школе баха ха йоацарий учрежденеши, иштта профтехобразоване дешархошта йолча Еррисоюзни къахьегама унахцIенон лагера хьалхара аргIа хьалъеча дIахьожаде лаьрхIад.

ТIЕХДИКА КЪАХЬЕГ

«Сельхозтехника» Шалински межрайонни объединенье электроцехе обмотчица йолаш Эльмурзаева ПаьтIамата болх бу диълагIа шу мара деце а, хIанзлехьа цехе дикагIа болча болхлоех цаI я из. Цун болх аттачарех бац. ПаьтIамат электродвигатела чу уттаю катушкаш кийчъеш я. Цхьан дийнахьа цо уж 15—20 кийчъю, уж хул цхьан сменагIа хьадеш дола электромотораш миссел. ПаьтIаматах тийша да цехо план кхоачашъяр. Цудухьа къонача йоIо шийна могар ду ший новкъостий болх юкъагIа ца бита гIерташ.

Ше болх беча кхаь шера Эльмурзаевас дика Iомаяьй обмоточни станок, цун ерригa а къайленаш яьшха яьннай из. ХIаьта сиха, нийса, брак йоацаш болх бе а Iомаеннай, цудухьа цкъа дIаелча кхы юха ца йойташ дIайохийт цо мел кийчъяь продукци.

Из лакха профессиональни говзал караерзае цунна гIо даьраш цеха мастер Усмаева Аьсети начальник Суганпов Хож-Ахьмади ба. Цо царна баркал а йоах.

«Октября 60 шу дизара — 60 кIира!», «Юбилейни шу толаме чакхдаккха!» яхача девизагIа юбилея сийна йоаржаяь хиннача социалистически яхье шоай предприятерча комсомольцаштен кагирхоштен юкъе котало яьккхар ПаьтIамата. ТIехдика къахьегаш, шийгара хьокхам луш хьайоагIа из 1978 шера а.

ПаьтIамат дикача толамца накъаяхар комсомола XVIII съезд хьаеллача денна, 5 бетта задани кхоачашйир цо.

ТIехдика къахьегар, производства керда резерваш тахкар, предприяте общественни вахаре дизза дакъа лацар, ший болх безабенна хилар — уж да-кх комсомолках Эльмурзаева ПаьтIаматах доахка гIулакхаш.

Е. КИЗЕРОВА.

ХЬАЙБАЙ ПРОДУКТАШ — ДУКХАГIА!

КОЛХОЗИЙИ СОВХОЗИЙИ ФЕРМАШКА

Укх шера хьалхарча ялх бетта республика боахамаша паччахьалкхенга дохкa дезаш да 14,5 эзар тонн дулх, 46 эзар тонн шура, 44 миллион фуъ.

Статуправлене аргIанарча сводка хоамах 1 май тIаккхоачаш паччахьалкхенга дехкад 6,7 эзар тонн дулх, 26,3 эзар тонн шура, 28,7 миллион фуъ. Дика кхоачашъю паччахьалкхенга дулха хьайбаши коа тIара оалхазараши дохкара планаш Ачхой-Мартановски, Ножай-Юртовски, Советски, Сунженски, Урус-Мартановски, Шелковской районий боахамаша. Соахка укх хана хиннaчул дукхагIа да цар хIанз паччахьалкхенга дулха дохка хьайбаши коа тIара оалхазараши. Иштта дукхагIа я Веденски, Грозненски, Гудермесски, Надтеречни, Ножай-Юртовски. Советски, Сунженски районаша паччахьалкхенга укх шера йохка шура а.

Цунца цкъана ерригача республике паччахьалкхенга шура йохкара ах шера план кхоачашъе хала хургда, цхьацца йола районаш тIехьайнсар бахьан долаш. Масала, дIадахача шераца шйсдича Ачхой-Мартановски районо — 4 процент, Малгобекски — 5 процент, Назрановски — 5 процент, Шалински — 8 процент, Шелковски — 4 процент кIезигагIа шура йохк. Из бахьан долаш паччахьалкхенга шура йохкилга 1 процент мара дегIаденадац республике.

КIезига дац республике хьалхашка латта декхараш толамца кхоачашду боахамаш. Паччахьалкхенга шура йохкилга «Гудермесский» совхозе — 14 процент, «Экажевский» — 25 процент, «Гехинский» — 12 процент, Мичурина цIерагIча совхозе—20 процент дегIаденад.

ХIаьта шура лаьгIъеннай «Лермонтовский», «Атагинский» совхозашка — 8 процент, «Назрановский» — 14 процент, «40 лет Октября» — 15 процент, «Предгорный» — 22 процент.

Дика дегIайоагIаш латт дIайийна а эрий тIаювлаш йола а баьцаш. Хьайбай продукци алсамъяккха йиш хулийтаргйола дика торо я из. ХIанз хIара колхоза, совхоза кулгалхой, специалистий, хьайбаш леладерий декхар да цу торонех бизза пайда эцилга вIаштIехьдаккхар.

1978 ШЕРА 1 МАЙ ТIАКХОАЧАШ ПАЧЧАХЬАЛКХЕНГА ШУРА ЙОХКАРА ПЛАН КХОАЧАШЪЯРАХ ЙОЛА СВОДКА

(план процентаща)

Районаш	
1. Ачхой-Мартановски	55
2. Веденски	55
3. Грозненски	59
4. Гудермесски	56
5. Малгобекски	57
6. Надтеречни	60
7. Назрановски	55
8. Наурски	56
9. Ножай-Юртовски	61
10. Советски	52
11. Сунженски	57
12. Урус-Мартановски	57
13. Шалински	50
14. Шелковски	60
г. Грозный	75
Республике гIолла	57

Декхарех дика лоархIабу

Хьалхашка латта декхараш толамца кхоачашдеш хьабоагIа иттлагIча пятилетка укх шоллагIча шера тха боахама хьайбаш леладераш.

Иштта, биъ бетта план 145 йолаш 172 тонн шура а яьккха, планал совгIа 5 йолаш 140 тонн шура ехкар цар паччахьалкхенга.

Из толам боаккхаш къаьстта доккха дакъа лаьцар дояркашта юкъе яьржача социалистически яхье хьалхара моттиг яьккхача Ахмарова Яхийтас. Шера планагIа 2390 килограмм яккха езача хIара кхоабача Iаттагара дукха хIама ца эшаш 1000 килограмм шура яьккхай цо. Цул дукха тIехьа ца юсаш хьайоагIа яхье шоллагIа моттиг яьккха Бисултанова Кайпа а. Цо биъ бетта 950 килограмм шура яьккхай хIара кхоабача Iаттагара, шера план 2250 йолаш.

Иззал дукха шура яккха карагIдаргдацар дояркашта доахана бежа Iуша лерттIа Iунал ца доре. ХIаьта царех къаьстта дика къахьегаш хьабоагIа Варшанов Зайнди.

Дика вIаштIехьдаьхад хьайбаш леладерий балха а салоIама а хьалаш, йоакхо яьй боахама кулгалхоша балхацара цар материальни моральнии безам совбаккхара а. Иштта, социалистически яхье бетта итогах хьалхара моттиг яьккхача дояркана, бежа Iуна карара кара тела ЦIе вымпели ахчан премии лу. Цул совгIа цар сийна «Молния» яха листок арахец, ферма коа ЦIе байракх айю.

С. МУРТАЕВ,
«Надтеречный» совхоза партийни организаце секретарь.

СОВГIАТО ДЕКХАРИЙЛА ВУ

«Терек» яхача производственни объединене фанерни цеха начальника Тазабаев Махьмуда йоах: «120—130 процент кхоачашъю ший сменни норма станочницас Чапаева Зайдата, хIаьта коллектива общественни вахаре дизза дакъа а лоац цо».

Бакъдар аьлча Чапаева йоккха опыт йолаш я. Массехк шера станочница йолаш, цо цIаккха брак хилийтац ший балха тIа. Ермоловски ДОК-а комбината коллективе наха лоархIаши сийдеши я коммунистически къахьегама ударник йола Зайдат. ЦIаккха кIаьд ца луш йола къахьегамхо ше даьчох кхоачам хийтта Iеш яц, даим продукци дукхагIеи дикагIеи арахецара накъаш лехаш, шийна ховр кхыбараштa дIахьехаш хьайоагIа из.

Чапаева Зайдата мел кийчъеш йола фанераш массаза а тIехдика хул, хIаьта цун станок цIаккха а ца соцаш болх беш я. Къахьегам тIа дика хьокхамаш дахарах дукха ха йоацаш цунна 3-ча степена Къахьегама Сийлен орден еннай, цунна санна орденаш еннай цунца къахьегаш болча Цуев СарIалена, Турчина Маринайна. Цу доккхача совгIато уж декхарийла бу кхы а дикагIа къахьега.

Я. ЦУЕВ.

ГРАФИКАЛ ХЬАЛХАБУВЛ

Шоаш тIаийца декхараш тIеххкоачашдеш ба пятилетка кхоалагIча шера «Промавтоматика» яхача Грозненски Iилман-производственни объединене опытни завода болхлой. Дерригача технико-экономически хьокхамий биъ бетта план тIеххкоачашъяьй цар. Паччахьалкхен планал совгIа цар арахийцай 55 эзар сом мах бола тайп-тайпара продукци. Биъ бетта задани хьанал хьалха кхоачаш а еш, укх бетта чотагIа цар маьхала яьккхар 71 эзар сома маьха продукци.

Къахьегама овсарле лаккъяра задани цаI-ах процент тIеххкоачашъяьй завода коллективо. Цун чотагIа кийчъяьй планал совгIа ара мел хийца продукци. Планал совгIа продукци маьхала яккхарах, бедал, электроэнерги, металл, кхыйола материалаш кхоярах, арахецача продукцега дIабола мах лохбарах планагIа лаьрхIачул совгIа биъ бетта 13 эзар сом пайда баьб цо.

Яхье баьнна завода болхлой графикал хьалхабувлаш къахьегаш ба укх май бетта а. Хьинаре къа а хьегаш башхадика толамаш дахарца белгалбаьнна ба Коновалов Михаил Александровичи Дубровин Александр Андреевичи керте латтача участкай болхлой.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

ЛЕРТТIА IУНАЛ ДУ

770 гектара тIа дIайийнача свеклашта чуйика Iунал деш ба Шалински района «Джалка» совхоза кхаш леладераш. Мерзача овлашта оасар деча дакъа лоацаш 4 механизированни отряд я. Царна юкъе яьржача яхье хьалха латт коммуниста Амиров Башира кулгалду кхоалагIа яр. Къаьстта овсаре къахьег комсомольца Зермаев Салама звенос. Оасар деш дийнахьара нормаш 140—150 процент кхоачашъю цо. Хьувкъам соахкарчул дикаçIа хургболаш агротехнически бокъонаша дIалеххача тайпара гIулакх ду свеклаш лелаераша.

ИтглагIча пятилетка кхоалагIча шера хIара гектара тIара 240 центнер чу а эцаш, паччахьалкхенна 16 эзар тонн свекла дIаяла лага ба «Джалка» совхоза механизатораш, план 15 эзар тонн йолча. ХIанз санна дика дIахо а Iунал дой, лаьрхIар кхоачашде йиш хургья цар.

М. ЦУРОВ.

СОАХКАРЧУЛ ТIЕХ

Доккхен бехктокхамен декхараш латт укх шера Наурски района Ленина цIерагIча колхоза хьайбаш леладерашта хьалхашка. Укх шера планал совгIа паччахьалкхенга бIаь тонн шура а йохкаш, из продукци йохкара пятилетка кхаь шера план СССР кердача Конституце шу дузача дийнахьа — 7 октябре кхоачашъе дош денад цар. ХIаьта лаьрхIар толамца чакхдоаккхаш хьа а боагIа.

Иштта, план 720 йолаш дIабахача биъ бетта 842 килограмм шура яьккхар цу боахаме хIара Iаттагара. Из я соахка биъ бетта яьккха хиннaчул 49 килограмм дукхагIа.

Дояркашта юкъе яьржача социалистически яхье хьалха ба: Абдулхалимова Кемси, Есаулова Анастасия, Самокрутова Екатерина. ЦхьоалагIа май тIакхоачаш Кемсе — 1201, Анастасияс — 1110, Екатеринас — 1080 килограмм шура яьккхар хIара Iаттагара. ХIанз дийнахьа юкъера лаьрхIача 10 килограмм шура йоакхх царех хIаране.

«ХIара Iаттагара — 3000 килограмм шура!» Цу девизагIа къахьегаш ба колхоза беррига дояркаш. Соахка иззал шура яккха карагIдаьлар цу боахама шийттнена. ХIаьта укх шера хIара Iаттагара кхо эзар килограмм совгIа шура яккха кхойтта дояркас дош денад.

Шоай декхарех дика лоархIабеш хьабоагIа бежа Iуй Сатаев Баудини, Усмаев Даудн. Цар Iунал деш лелaдеча Iула юкъерча хIара Iатто дийнахьа юкъера лаьрхIача 8—9 килограмм шура лу.

Х. МАГОМЕТОВ.

ДIАЙИЙНА ХIАМАШИ ХАОТТАМИ

«Апреле дийлхача догIаи дошо мах ба», — оалаш да наха юкъе. Из нийса а да. ХIанз аьлча апреле зIирг тох бIаьстан юххье дIайийнача культурашта, дIаюв тIеххьара юрашa: хьажкIаш, свеклаш, дуга, баьцадaараш. Цу хана къаьстта дукха деза цу культурашта хий.

Хьалха ца хиннача тайпара йоачаш хилар 25—26 апреле. Цу шин дийнахьа 60—90 миллиметр догIа дийлхар. НормагIа юкъера лаьрхIача шиикхаь бетта делх иззал догIа.

Гурахьа дIайийнача культурашта ший ханнахьа дийлхар догIа. Ка баккха доладеннад кIа, мукх. Цу юкъа хий къаьстта дукха деза цу культурашта. ХIаьта хиннача йоачано хIанзчул тIехьагIа гурахьа дийна ялаташ тоъамболлаш дика дегIадахкара эшшача боарамагIа гIунал Iалащъяьй лаьтта.

Апрель бетта тIеххьара декада йолалуш эттача шелалу цхьа метр кIоарга 9—11 градус лохйир лаьтта йIовхал. Цхьабакъда йоачан хинна денош дIадаьлча апрель бутт чакхбоалаш хьажкIаш, помидорий рассада, нарсий ги, дуга дIаде йиш йолаш 12—15 градусага кхаччалца лакхъелар лаьтта йIовхал. Сибаза, баклажана рассада, харбаз-паста лаьтта итт сантиметр кIоарга 15—18 градусага дIакхаччалца дIоахделча дIае йолайича бакъахьа да. Цу боарамга кхоачаш лаьтта дIовхлургда май бетта хьалхарча декадашка.

Л. ТОЛСТОКОРЕНКО.

САХАЛИНСКИ ОБЛАСТЬ. «Тепличный» яха баьцадаараш леладу совхоз — областе бокхагIбарех боахам ба. Шовзткъе итт эзар квадратни метр йолча майда тIа кхачаш латт укхаза нарсаш, помидораш, хохаш, салат, сибаз, редис, петрушка. Укх деношка керда баьцадаараш дукхагIа дIаухийт торгови сете. Укх шера «Тепличне» баьцадаараш леладераша декхар тIаийцад паччахьалкхенга 3400 тонн баьцадаараш дохка — плана заданел совгIа 300 тонн.

СУРТА ТIА: электрокара водитель Бученков Вениамин торгови сете дIаяхьийта нарсаш кийчъеш ва.

А. КАТКОВЕИ
Ю. МУРАВЕНЕИ сурт.
ТАСС фотохроника.

ЛИТОВСКИ ССР. «Литсельхозтехника» Рокишкски районни отделене колхозаштеи совхозаштеи гIулакх дара керда система балха юкъейоалаьй. Заводашкара хьа мел кхаьча юртбоахама машинаш боахамашка дIаяхийталехьа бокъонца комплектовани еш лаьрхIача участкашка тоххамаш деш кийчъю.

Цу кердачо торо хулийт боахамий механикаш дукхха халача операцеех мукъабаха, балха ханаш хьатIаэттача юкъагIа ца йохаш агрегаташка болх байтилга Iалашде.

СУРТА ТIА: кийчъяьй боахамашка дIаяхийта лаьрхIа сеялкаш.

Т. ЖЕБРАУСКАСА сурт.
ТАСС фотохроника.

ЛЕНИНА ОРДЕН ЛЕЛАЕР

— Юрий Александрович волча хьожаве со балха — яхаш дехар ду дукха ха йоацаш Эскаре гIулакх даь а ваьнна цIавенача зIамигача саго.

— ВаьнагIа массава а Юрий Александрович волча ваха хIана гIерт шо, кхы дика мастераш беций из мара, — яхаш раьза воацаш ва централььни ремонтно-механически цеха начальник С. М. Айрапетян.

Цхьабакъда зIамига саг шийчутIара воалаш вацар: «Со Эскаре гIулакх де вахале а цунца болх беш хиннав, хIанз а из волча ваха лов сона» — йоахар цо.

— Мегаргда хIаьта, мегаргда, дIагIол хьайна из Филатов волча, — йоах тIеххьара а раьза хиннача цеха начальника.—Сона-м мича хов шо массавар а из волча ваха хIана гIерт.

Ю. А. Филатова бригада йIовхал дIа-хьа нийсъеча аппаратурана, колоннашта, трубопроводашта. иштта кхы дукккхача а моттигашка ремонт еш я.

Юрий Александровича бригада деккар да оборудованега цIаккха ца социйташ болх байтилга, из ший атта доаца деккхар кхоачашдарал совгIа, ханал хьалха а ювлаш болх беш хьайоагIа массаза а. «Миштa, малагIча методашца вIаштIехьдаьннад бригадира Филатова бокккха производственни толам баккха а, бригада, цеха, завода ше иштта дег чу вижийта а?» — яха цхьа хаттар отт вайна хьалхашка цун болхи гIулакхаши дайзача.

Цу хаттара доля жоп да: цкъа-дале, йоккха балха опыт. ЦIаккха а кIаьд ца луш, уйлаеш ткъаь шера хьийга къа. Цехаш болх бе йола а ялалехьа полиэтилен хьадеча болх беча хана хьахьекхар цо ше дика кхеташ специалист хилар. Цо вIашагIъеххка аппараташ духьале ца еш болх беш яр, полиэтилена мощносташ толамца дIайолаелар болх бе. 1963 шера уж балхаш чакхдоахача хьинаре къахьегарах Ю. А. Филатовна В. И. Ленина орден елар.

Цу хана денз полиэтилен арахецача болх беш хьавоагIа из, цунна хIара винтик йовз укхазара, слесарни гIулакх кхы а кIоаргагIа Iомадаьд, наха кулгалдара методаш караерзаяьй. Бригада коллектив йоккха-м яц — пхи-ворхI саг, цхьабакъда чIоагIа бехктокхаме балхаш да цар дераш. Цудухьа чIоагIа лоархIаме да бригадана кулгалде хар.

Техническ прогресс сихха дегIаахарца дувзаденна производственни вахар а латтац цхьан метте сеца. Шераш дIаахарца оборудовани а хувцалу — кIезига мощность йолча колоннашта, тишъеннача центрифугашта, грануляторашта, трубопроводашта когаметта дIаоттаю техника эггара тIехьарча бокъонех хьаяь йола керда оборудовани. ТоъаI чоалхане долча чертежашца болх бе безаш хул слесарий бригадир. Уж дашхара технически гIулаккаш дика ха деза. Шийна а ха деза чертежаш деша, хIаьта бригадера болхлой лерттIа дIаккетабе а беза царех. Цудухьа Юрий Александрович даим шийи мукъа йолча хана заводской технически библиотеке хул, ца хадлаш ладувгI цо технически хоамийи рационализацеи изобретательствай бюрога. Цо торо хулийт цунга кхыча предприятеш шоай балха юкъекхухьача слесарни балхий керда чa приемех шоайнига полиэтилен арахецача пайда эца.

Шийна ховчун технически боарам лакхбеш даим цо беча балхо гIо ду цунна эггара кердагIа йолча технологически оборудованена ремонт ярца ювзаенна йола чоалхане заданеш кхоачашъе.

Кердадар массаза а къаьнагIчул толашагIа ма-хулий, цудухьа Юрий Александровича болх баьнначул тIехьагIа технически кердадараш довза бригада ше юхейтача оал:

— Кердадар довзара ха ма кхоелаш, из массаза а накъадаргда шоана, — аьле.

Оборудованена ремонт е хар цхьа гIулакх да. Къахьегам вIаштIехьбаккхар яхар мо цхьаькха цхьа чоалхане гIулакх а да балха тIа. Цхьа задани цхьан денна кхоачашъе мегаргья, хIаьта шин денга баккха а тарлу из болх. Дерригa а бригадира къахьегам лерттIа вIаштIехьбаккхарах тийша да. ХIаьта Филатова бригаде из къахьегам дика вIаштIехьбаьккха ба.

Цу даькъе царна дика гIо дир «ХIара балха денна—дикала Знак!» яхача девизагIа йоаржаяьча социалистически яхьо. ХIара денна болх дIаболабала 15 минут хьалха гуллу ерригa бригада, балха тIа кийсленна гIалаташ, къаьстта къахьегам вIаштIехьбоаккхача, дувц, хинна кхоачамбоацараш кхы ца хилийта хьож.

Социалистически яхьа цу форма гIонца кхоачашьеш йола заданеш эффективни дикеи хилийта вIаштIехьдаьннад цар.

— Ростовчаний метод тхона пайдане яц, — йоах Юрий Александровича, — тхоца бац тIехьабусараш, берригаш а хьалхалатташ ба. Кердабараш оаха тIехьабусарашца лархIац. хIана аьлча тха коллективе хьанийца баьлча уж моллагIа болх бе Iомалу, дукха ха ялалехьа производстве хьалхалаттачарца а хул уж.

Филатов дакъа ца лоацаш Iац рационализаци яра юкъе а. Укх тIеххьарча кхаь шера цо итт рацпредложени еннай.

Заданеши технически декхари кхоачашдарца дувзаденна мел дола производственни гIулакхаш бригадира ший болхлошца цхьана дувц.

Бригада коллектив хувцалуш моттигаш хул. Филатов волча дика балха закалка а Iоаяь, цхьабарех шоаех а хиннаб кхыча участкашка бригадираш, хIаьта цхьабараш цхьанна моттигашка баха дIа-юха ихаб. Цхьабакъда бригада юха хьаккхоачаш хул ПТУ выпускникехи, Эскаре гIулакх даь а баьнна цIабаьхкача шоай болхлоехи.

Уж керда балха баьхкараш Iомабеча бригадира даим гIо деш ба дукхача хана денз цунца болх беш бола слесараш В. Крылови А. Белоусови.

Тайп-тайпарча слесарни балхашта юкъе хIаране, шийна безабенна цхьа болх хул, хIаьта Филатов трубопровод хьаяри цунна монтаж яри дукха дезаденна ва.

Цеха бригадирашта юкъе технически эггара грамотнегIа вар лоархI Юрий Александровичах. Цо тIехдика чакхдоах йоккха опыт эзаш дола балхаш. Царех цхьадараш электросварщикаца цхьана де дезаши цун говзал чIоагIа эшаши да. Цхьабакъда Филатова моллагIа волча сварщикаца болх-м бергбац. Цкъа цо болх бе тиганзар цхьан къонача сварщикаца. цун разряд лакха яц аьнна. Цу гIулакхо эгIазвига къона болхло цIенхашта бе ваьлар болх.

Филатовгара хьокхам а нийца технически литература деша. ший квалификаци лакхъяра тIехьа наьха санна къахьега ваьлар из, хIаьта дукха ха ялалехьа цунна ялхлагIа разряд елар. ХIанз цо толамца кхоачашъю Филатова шийна луш йола сварочни балхашца ювзаенна йола заданеш.

Юрий Александрович чIоагIа гIулакхацен сатийнеи саг ва. Цо заводе болх беча ткъаь шера цIаккха а хезадац цхьан сага из чIоагIа йист хулаш, кIаьд ма веннавий аьнна цхьабараша санна цо цIогIа хьекхаш, цудухьа цун бригада цхьа барт-цхьоагIо йолаш къахьегаш хьайоагIа.

Филатова балха дийдIадолалуш бригада дика настроени йолга бIаргадайча мастерга Н. В. Жуковга оал:

— Ши задани ял тхона, тхо дерригаш укхаза да, оаха из кхоачаш а ергья! — аьле.

Цо кхоачаш мел яь шишша задани дIалаьрхIача, тоъал хи я из 1979 шера чотагIа къахьегаш вола.

Цун хьинаре къахьегам Даьхено совгIаташца белгалбаьхаб.

Чарахьа, рыболов, книголюб, из деррига дIадаьлча а, догуйла цIена йолаш, шийна ховр наха дIалуш, хьаькъал долаш, эшшача накъавоалаш из хилар да Юрий Александрович волча къонабараш тIагIертар.

Н. ЛЫКОВА.

Л. И. БРЕЖНЕВ ЮХАДИЙНДАЛАР

(ДIахододар. Долалур 9 мая арадаьннача «Сердало» газета тIа).

Залера оаз: ХIаьта вайцига сводкага хьежжа мара гIулакх лоархIаш цхьаккха моттиг яц!

— ТIаккха цу тайпара моттигаш дIаяха еза-кх. Бокъонца партена чухьа беча балха боарамах тийша я яхь. Вайх хIаранена ховш да: парте моллагIа цхьа чоалхане дош къоастаде лаьрхIача партена чухьа беш бола болх чIоагIбу цо. Нагахьа санна гIирс хьалбеча лира партийни дисциплина хуле, тIаккха вай порядок оттаергья, беррига болх тоалургба. ХIана аьлча парте приказал чIоагIагIа а долаш цхьаккха приказ дац коммуниста...».

Цу хана даь къамаьлаш тахан дешаш воаллаш цкъа дийцар юха кердадаьха моттигаш корайоагIа, цхьабакъда бIарччa хьанйцача из позици аз хIанз а къоабал а ергьяр, хьал а лоацаргьяр. ХIана аьлча де лаьрхIар денгара денга, беттагара беттага кхоачашде гIерташ, хьай идеяш Iа дегIаккхувлаш, хьай дешашта тIера хьо юха ца воалаш, Iайха яь решенеш Iа йиц ца еш хилча мара вIаштIехьбалац никъ, политически никъ. Кхы а цхьа стенограмма ер я, хIанз деш дола къамаьл кхыча аудиторе да, хIаьта тема из я:

«...Иштта белгал ца даьккхача валац со, новкъостий, гIирс хьан мишта бу а дегIа мишта боагIа а шун гойтара агитаце цхьанна тайпара хьа ца хьокхаш хилар. Юкъара тIахьехамаш, цар-м хIанзалца цхьаннена а новкъостал мича даьд. «Запорожсталь» — из Къулбехьен жовхьар да!». Хоза дий плакат? Хоза да. Нийса дий? Геттара нийса да. ТIаккха фу лу цо, сенна тIахьех? Чакхдаха дезача гIулакхашта деш дола хьадда тIахьехамаш да вайна эшараш. цифраш, даташ, инженерий-новаторий, стахановций, керттера профессеш йолча болхлой цIераш тIахургйола плакаташ да эшараш. Цу тIа а цар тIа цхьанней, оалаш ма-дарра, даим чIоагIбаь дIаоттабаьрий, цIераш а йоацаш, керд-керда барий — тахан яхье хьалхабаьннарий цIераш хида еза. Запорожстроя къахьегамхой из башха-дика когорта халкъага дIахьокха еза вай!».

Организаторски балхо санна, иштта политическичо а цхьан деша тIавугар. Дуккха нах коллектив а яь дIаоттабе, коллективе хьалхалаттараш белгалбаьнна, къьга нах хьалкхуврrбола гIулакх де гIертар парте обком. ХIаьта, бакъдар аьлча, цу тайпара нах дукха хьалкхийнаб. Сона бовзаш бар уж, бувцарах а ца бовзаш. ГIирс хьалбеча се вахача, духхьал цигача, цар болх бечча метте къамаьл дора аз царца. Цу хьалашка, тIема яьккхача траншее санна, эггара дикагIа вовзаргва хьона саг.

Ер я цхьа тамашийна кхел. Днепрострое ваха везаш массаза хул гаьннара а тIехьа хьахозар плотина гIовнз чу бетон чуйотташ боахкача мехкарий зовне оазаш. БIарг цIацкъамацка кхаччалца Iочуэза тIатохкаш йовлакхаш а долаш, тIабижа цемента дом а болаш болча цар е йIовхалах а, е шелалах а — цIаккха а хьинар лаьгIдалийтацар. ГIулакхаш мишта лел аьнна Iа хьаттача, массаза а зовне жоп хулар хьона: «Дика лел!». Из яр республика сийлен Кинига тIа дIаязъяь Лошкарева Аняй бригада. Ударни, комсомольски, фронтовой бригадаша дакъа лоацаш хиннача актива цхьан собране перерывагIа сона хьатIабаьккар хоза кийчбенна мехкарий, цхьабакъда сона юххьанца бовзанзар сай къаьнара хьаьший.

— ХIаьта шун бригада а еций фронтовой?

— Хиннай фронтовой.

— А, Аня, раьза вац со Iа яхачо. Хий доккха доагIаргдолаш да, дика бетон эш, ерригача бригадай балха дикал шоах тийша я. Шун фронт хIанз а хьалхашкахьа я.

Болх дика бора мехкараша. Октябра ткъаь итт шу дизаар деддеча хана демонстранташта юкъе бIаргабайра сона уж, микрофона чу гIолла цIогIа техар аз: «Моаршал да Лошкарева Аняй бригадага!». Юхахьежар, белакъежар...

ХIаьта цул тIехьагIа дукха ха ялалехьа хезар сона Аня хала цамогаш хиннай аьнна. ТIема хана бер долаш лайна моцал Iаьткъаяр — кхайкор гучадаьннадар цунна. Бакъдар аьлча, Аня ерзаяра долла хIама даьдар оаха, кхыькхе болх а лора оаха цунна, цхьабакъда цхьаккха дича а гIоргьяц ше аьлар цо: «ГIишло йоацачен мехкарий боацачен магац сона».

Днепрогэс юхаметтаоттаярах Ленина орден елар Лошкарева Аннайна. ХIаьта цул тIехьагIа массехк шу даьннача гIолла, Молдаве, тха наькъаш юха а вIашкаэттар: из йийрза а йирза, ший маьраца цхьана Дубоссарски ГЭС хьалъеш яр. Дог тийша ва со: молхашен къулбехьарча санаторешен цунна дарба даь Iийна ца хиларах. Айас ше яьккхай ше лечара бIу ца къожабеш хиларах, болх дIа ца кхоссарах, ше цхьаь Iохайна ца хиларах, диззача вахара юкъе хиларах. Дукха ха йоацаш дийцар сона: Анна Степановнас увахцIена виъ воI хьал а кхеваьв, ше болхлой общежите комендантала болх беш а я. Кагирхошта дика хьехамча я аьнна хет сона из.

Цхьаькха гIирс хьалбеча хьоашал техар аз трубомонтажникаца Румянцев Иванаца. Къона сийна бIаргаш, куц долаш эIамига саг вар из, хIамах сакхувш, хьаькъал долаш, бокъонца вола ший гIулакха говзанч вар. Болх бе сов хьалха волавенна хургволаш вар из: тIем тIа вийнавар да, нанна новкъостал де лаьрхIа хиннад цо. Цхьабакъда школе Iомаде ца кхийнар дIакхоачашдаьд цо хIама ха гIертарца, опытаца, талантаца. Ярославле, Горьке, Чирчике йоккхий предприятеш хьалъеш хиннав Иван, хIаьта тханцига Запорожстрое болх беш вар. Духхьал из вар цу ханашка диллача йоккхий блокаш вIашагIа хетта керда метод юкъейоалаяьр.

— Лаьтта турбаш гулъеш да тхо, — духтIаваьккхар цо со. — Тоаю, нийсъю, звеньяш а еш Iоехк. Ишта беш бола болх аттагIа, паргIатагIа ба, хIаьта, бакъдар аьлча. сихагIа а лел. Кранаца е лебедкаца хьалъий а еш урагIа кхухь кийча узлаш, бIарчча цаI а яь вIашагIа хоттар мара кхы де хIама дисац. Тамаш е хIама дац!

— Фу хул, мала хул сенах хов? Наха кхераме дац из?

Велакъежар из:

— БIаргашта унзара да, хIаьта кулгаша хьаду. Iа сагот ма де Iз. Леонид Ильич, оаха хьалххагIе а теркал лаьд долла хIама, инженераш хьежаб цунга.

Металлурге дукха хул трубопроводаш, цар вIашагIъювз ерригa цехаш, массе оагIорахьа ух уж вIаши чоал а ювлаш дукха болх болаш участок яр из. Хьайиллача партийни собране къамаьл делга Румянцевгара дийхача бякъахьа дар, аьлар аз, монтажни управлене партбюро членашка. Собранех йола отчет кепатехар «Строитель» яхача тха газето, цул тIехьагIа «Правдо» кепатеха араьккхар «Румянцев Ивана опыт — ерригача гIишлошта» яха йоккхя статья, тIаккха берригача мехка гIолла шерра дIаяьржар метод.

ТIехьагIа Варшаве культурай Iилман Дворец хьалъеча болх беш хилар Иван Александрович. Индс Бхилайски металлургически комбинат вIашагIйолла новкъостил деш хиннав...

Цу тайнара вIашагIкхетараш дукха хиннад, дерригаш а дийца варгвац, цудухьа хала ма хеталда укхаза цIераш яха са вIаштIехьа ца даьннача новкъосташта. Сона бицбеннабац уж.

4.

Вешта, белгалдоакккаргда аз, нах, къаьстта а дика нах, биц ца бар мегаргволча сага гIулакх да партийни болхлочоа, профессиональни декхар а да. Царна юкъе хулга массаза а хилайза даргдоацаш хIама да. Цо бIаьхий бу партийни болхлочун кхетам, вахарцара цун бувзам чIоагIбу, новкъостал ду. оалаш ма-дарра, наьха дагара дараш, хьашташ, эшараш юххьанцарча кулгашкара хара. Юххера а, шийна гучаваьккхача чIоагтIа хозахет дика саг — болхло, колхозхо, гIишлохо, агроном, художник, журналист, Iилмахо. Цу гIулакха цIаккха а ха кхоьяц аз, вешта партийни политически балха маIан ше а ма дий, ираза, цунна гIо деш.

Запорожье бюро цхьан заседане обкома секретараштa юкъе дIа-юха дийкъар оаха декхараш. Царех сайна доагIача даькъа кхаьчарий цIераш йоахаргья аз: бIарчча чулоацаш областа кулгалделга. бюро увттаду дешаш кийчделга, юрта боахам, пропагандеи агитации, облплана, комсомола обкома, МГБ. МВД управленей, прокуратура балха кулгалделга, кадрови дешаш.

ХIаьта цу берригача балха юкъе керттердар — нах, керттердар — царна хетар Iайха кхетадари хьона хетар цар кхетадари.

ШоллагIча даькъера гIулакхаш дац хьалхарча секретара балхаца. Масала, баха нах тIанйбар — лоархIаме ца лаьрхIача мегаргдий из? Сел дукха ха а йоацаш Центральни телевидене къамаьл деш вар «Запорожсталера» къаьнара экскаваторщик, укх тайпара хIама дийцар цо. Дерригa продуктови карточкаш доадаь хиннад цун сесаго. Виъ саг дукха хIама ца эшаш бIарччача бетта маькх йоацаш висав. ТIаккха, дувц болхлочо, обкома хьалхарча секретара тIавахав из. хIаьта вокхо новкъостал де аьнна распоряжени еннай. Сона сайна из моттиг йицъенна дукха ха я. Цхьабакъда цу сага дагайоагIаш хиннай из. Цу хана цунна доккха хIама хиннад из.

Маькха карточкаща нийсденна истори — символически эпизод я. Цо хьахьокх вай лайна йоккхий халонаш. Боарам боацаш чIоагIа къахьега дийзар тIемо бохабь боахам а болаш кхашкара ялат чуэцара, из ялат ца дойтара, хIалакьчча, йоагаьчча фермашка хьайбай боахам дукха хIама ца эшаш керда юхабиллара. Iалаьмате чIоагIа низ тIабахийта бийзар болхлой столовешка кхача кийчбелга вIаштIехьдаккхара, кхы тIа керда хьалъе а езаш хинна берий учреждениеш больницаш Iалашьяра, Тамашийна хала дар итташ эзараш нах чуIеча цIенощца Iалашбе. «Наха чуIе моттигаш а йоацаш завод болх бе йолаяллийта йиш яц вайга», — хIара собране хIана аланцар аьле, юха керда а доахаш. оалар Кузьмина, хIаьта, ма-дарра аьлча, из бакъ а вар. Хьалха а ийккха аргда аз, город юхаметтаоттаеш лаьгтача хана цIенош хьалдара массазара ханаш кхозза лоацъяь поточно-скоростной метод юкъейоалаяьр духхьал «Запорожстрой» яр. ХIаьта цIенош-м, хIанз санца, типови мича дар, юхаметтаувттае езаш хиннараш цхьа кIопилгаш яр — тайп-тайпарен тайп-тайпара йохаьн йолаш. 1947 шера чуIе дIаелар шовзткъе пхийтта эзар квадратни метр чуIе моттиг — цу ханашка диллача карагIдаьнна доккха хIама дар из...

ХIанзалца хьа хиниа къамаьл керттерча даькъе Днепрогэсен «Запорожсталеи» хьакъехьа да, цхьабакъда хадданзз уйла тIалоаттае езаш йола кхы тайпа объекташ городен областен хинияц яхилга данне а дац из. Юхаметтаоттаеш яр, масала, «Коммунар» яха комбайнови завод. Юххьанца, ахаш йохаьн хиннача цехашка а тIехьа, жаткаш копнителаш арахецар цо. бIарчча йиса комбайнаш тоаяра колхозашта новкъостал дора, хедераш хьайора царна, хIаьта из тхона чIоагтIа лоархIаме а дар. 1946 шера гурахьа обкома бюрос хьадийхар керда, цу тIа а толашагIа йола машин арахецилга сихдар. 1947 шера бIаьстан юкъе бюро къамаьл хилар «С-6» яха комбайнаш дуккха цхьатарра хьае йолаяра хьакъехьа. хIаьта обкома октябрьски пленуме белгалдоахар, шоллагIча кварталерчул 3,3-зза дукхагIа уж кхоалагIча квартале арахеца йолаяь хилар.

ТIехьашкахьа юха а хьожаш, даьраш дага а дохаш, вай, массаза а яхар мо, цу опытацара хьанйду тахан мегаргдолеи тIехьа-тIайоагIача хана пайдана хургдолеи хIамаш. Халача, низкъалча хана сай практике дог тийшад са тхоайцига традиционни а хинна дIайоласина метод вийса хиларах: обкома бюрос чоалхане проблемаш калланза. тIайийрзза, доагIар дизза хьадехаш юха а увттайора. Нагахьа санна декхар цкъа оттадаь даьннадале кхоачашдеш дIачакхдаккха деза из! Шераш дIаахарца чIоагIвелар со цу позице тIа: решенеш кхоачаш мишта ю тохкилга айхха дувзаденна да организованность, дисциплина, бехктокхам лакха хиларца. Нагахьа санна вай боахамий кулгалхоша цар шоаш тIайийца решенеш йизза кхоачашйоре, тIаккха дукха кхоачамбоацараш кхы дувца ца дезаш дIадаьнна дукха ха хургьяр.

Цхьан хана Запорожье Iалаьмате сагота эттаяр Днепрострой а, Запорожстрой а, из вай йийца «Коммунар» а, ерригача областе чуIе цIенош хьалделга а шоаех тийша долаш хиннача моттигерча гIишлой материалий проблема. Массаза а хулаш долчча тайпара, объективни халонаш ювцаш хозар сона, шо-шоаш бехказа боахаш хьаухийташ массе тайпара каьхаташи хабараши хулар, хеталора хьона, цхьаккха хIама дуургдац-кх укхаза аьнна, цхьабакъда 1947 шера март бетта бюро дийцар оаха из дош, массе юха цIаьхха оттадар. хIара денна тIахьожам лоаттабе безилга дицдалийтацар оаха, цул тIехьагIа шоллагIча ах шера дена тха протоколашта юкъера дIадаьлар «кирпишк» яха дош. Проблема къоастаяь яьлар.

Боахамца, вахара гIулакхашца дувзаденна доацача, цхьабакъда, наьха кхелашка кхоачаш хиларах иштта лоархIаме долча дешашка хьежа а везаш хулар. Массайолча къоргашка лечкъа боакха, фашисташта новкъостал даь предателаш, полицаяш, карателаш хьалехарей хьагучабахарей болх беш яр кхерамзлен органаш. Бекхам ца беш кIалхара бовлийта йиш йолаш бацар уж. Цхьабакъда бехк боацача нахах дегабуам а баь, царна бохам ца бар духьа чIоагIа уйлаеши хьожаша бе боагIаш бар из болх. Цу гIулакха юкъе партийни дакъа лоацилга декхар дар. Къаьстта белгаллаха дийзар са дIадаьнача территоре тIа шоай лоIамагIа боацаш мел нийсбеннарех предателаш ба яхаш дегабуам бе ца боагIаш хилар.

Вокх оагIорахьара, белгалдаккха доагIа, тIом чакхбаьннача тIехьагIарча хано къаьстта фе хулга дIадехаш хинна хилар: Цхьа кIира дIадодацар гайп-тайпара ЧП-еш йоацаш, кхыметтел герз кара дола бандаш а яр гучалелхаш, бийсашка дувла герз хозар. Машинаца дукха лелар со наькъашка гIолла, цкъаза бийсанна, цхьаь, айса машина а лехкаш. Цудухьа новкъа хургдар, болабелча денз чакхбаллалца тIем тIа а лаьтта тиша боагIача пхона тIанийсвелча. Цхьабакъда, ма-дарра аьлча, хье лоравалара уйлае ха хьлапар, сахьувзадеш хинар кхыдар дар — берригача балача наьха кхерамзле, сатийна вахар Iалашде доагIар.

1947 шера феврале къаьстта соцам тIаэца бийзар обкома бюро зуламашца лоаттабу къовсам чIоагIбара де дезарий хьакъехьа. ДагадоагIа сона, аьнна дар, коммунистапи комсомольцапи цу фронте хьожабе, порядок лораеш йола органаш чIоагIъе, тешаме боацача нахах цIенъе вай декхарийла аьнна: «Цкъа ца доагIа хIама даьдий — кхыьар оттаве цу сага когаметта! Из вусачул дикагIа да из моттиг мукъа йисача. ТIаккха кхы вIалла хIама деце массанена а бIаргагургда, из моттиг яьсса хилар а низ болаш вола болхло цига хьожаве везаш хилар а. Е шоай хьалттале цIенхаптта, бIарччача коллективаца из кхетаве хьажа».

ЧIоагтIа лоархIаме бар милице болх. Массе тайпара нах ухар Запорожье, хIаьта город танспорт йоацаш — баьде, фонараш йоацаш, ма ярий, дагадоагIа сона, къоалашен хулиганствап кхоалагIча сменера болх вIаштIехьбаккхара цIенхаптта новкъарле еш хинна. Милици чIоагIъе, цун авторитет айе езар, хIаьта из (цу тайпара хIама а дагадоагIа) кхыметтел бокъонца тишъенна а яр. Цхьан заседане дийцар аз: «Эггара хьалхарча эргIанна милиционерашта гIирс тIабувха беза вай. Гаьнара бIаргагургволаш — законности порядоки лораер воагIа».

Дуккха кхыйола, йоккхийча гIишлой гIулакхаща нийсйича йоккхий а яц аьнна хеташ йола, проблемаш ювца йиш яр. Цхьабакъда из долла хIама—вахар, цудухьа доллача хIаманна ха корае а гIалат ца воалаш уж къестаде а дезар. Кхетадеш да, нагахьа санна обкома вокх секретарашта юкъе болх дIа-юха бехкаш хиннабецаре, нагахьа оцина парте областной комитета ерригa отделаши аппарати балха тIаерзаяь хиннаецаре, нагахьа санна, юххера а, цу деша доккхагIдола дакъа, ма-дарра аьлча, советски боахамеи органашка къестадаь дацаре, оалаш ма-дарра, из мукъ сона сайна цIаккха а хьалтIабоакххалургбоацилга. Цудухьа укхаза белгалъяккха безам ба са партийни кулгалхочун цхьаькха лоархIаме оагIув: кхыча болхлошта хьалхара ше дIа ца а увтташ, новкъостий лаха, гIулакх царна тIадилла теша, йоакхон къахьегами царца бекъа, бехктокхаме решенеш цхьана тIайе ха деза цунна.

Запорожье вIашагIкхийттараш керттерча даькъе низ болаш, кхеташ, корта болаш нах бар. Са ала безам ба, обкома шоллагIа секретарь Андрей Павлович Кириленко хинна хилар. Областной комитета секретараш бар Г. В. Енютин, П. С. Резник, парте горкома шоллагIча секретаралла болх беш вар Н. П. Моисеенко. Цу тайппара, ког гIортолга йолаш бар со...

1947 шера бIаьстан юкъе денз ди юккъа хIана хилац аьнна хила ваьлар со Запорожстрое, хIаьта аьхки кхыметтел сай балха кабинет цига дIа а йихьар аз. Хьалъеш лаьттача ТЭЦ-ан № 3 йолча домнаней юкъе яр эккхам хиннаяул тIехьагIа ах юхейноа подстанци. Цига цIа лехар сона, цу чу письменни истол, телефон, ши тIанд, нагахьа санна бийсанара смена йолча хана юхе Iе везаш хуле а аьнна (цу тайпара моттигаш тIехь-тIехьа дукхагIа нийслора) менги оттабир.

Ма-дарра аьлча, гIишлон дерригача дешашка хьежа везаш хулар. Хала ха яр, цудухьа хIара доагIача дено керда проблема оттайора тхона хьалхашка. ДагадоагIа сона, шин сменагIа болх бе доладала аьнна оахош решени тIанйца. Цо торо хулийтар гIирс сихагIа хьалбе, план кхоачашъе. Цхьабакъда, кхетадеш ма дий, бийсанна лампаш йоацош ца хилча болх бе йиш яц. ХIаьта областера электролампочкаш лохилга, ма-дарра аьлча, вIаштIехьдаргдолаш дацар. Цудухьа ВКП (б) ЦК нов. Ждановга письмо дахьийта лаьрхIар аз. Тхоашкарча хьалах из дIакхета а ваь, кхо эзар лампочка яйтара новкъостал дар дийхар аз. Кхаь денал тIех ха яьнна яцар тхо гIаддугаш дола жоп меттел лампочкаш а тхога кхаьчача. ТIаккха торо хилар шоллагIа смена вIашагIйолла, дуккхача наьха къахьегам аттача баккха. Цо хьахьокх, индустриальни гигант юхаметтаоттаярца дувзаденнача хIара, кхыметтел вIалла доккха доацача а, дехара мел чIоагIа уйла тIайохийташ хиннай ЦК.

Мел аьлча а цкъаза тIеравала везаш хулар гIишлониа. Ялаташ дIадувча хана дар из, дагадоагIа сона, Бердянскера юхавоагIар со, сиха вар, кхай тIа бийса яьккхар аз, соахкарча ча тоххора юкъе, хIаьта Iуйрийна ворхI сахьат даьлча Пологовски районе дIачуэттар со. Райкома секретараца Шерстюкаца къамаьл деш се вагIаш, хьаьттар аз, мишта лел ялаташ дIалера балхаш, техникапа фу даьд, аьнна, тIаккха со дIахьежача, жоп юхадала ца лоархIареш къурдаш деш ва-кх хьона из.

— Iа фу ду, Александр Савич? Хьаалал духхьал, фуд хьо укхаза?

— Са-м порядок яр... Радиога ладийгIадий Iа Iуйрийна?

— ДийгIадац, фу даьл цига?

— «Правда» тIа, кхетадой Iа, передовой тIа эзад-кх хьона вай. «Запорожсталь» юхаметтаоттаяра темп лоха хиларах. ЧIоагIа кIюма дувц.

Иист ца хулаш дагIаш цхьа ха яьккхар оаха.

— Мегаьд...—ях аз. — Долче, Сталина телефон тохаргья хьона. ЦIаваха веза.

Бийсанна белггала теха а техар сога И. В. Сталина телефон, хIаьта даь къамаьл цIенхашта а дар. Тха вIаштIехьдаккха кхийнар, дукха ха йоацаш а тIехьа толам лоархIан хиннар, цIаьхха тхо вIалла хIама ца даьраш хулача дIакхоачаш дар. Хьалаш хувцаденнадар — тха областе-м хац сона, берригача мехка а дунен тIа а. Болата лист хьае езаш хиниа ерригa комплекс болх бе йолаялийтара ха эггара хьалха йоагIача гуйранта яьккхар тхона, гIирс хьалбара темпаш сихъелга тIадожадир. Лакхе а ма аьларий аз, «шийлача тIемаца» дувзаденна дар из.

1947 шера 16 марте арабаьлар оборудовани вIашагIйоллара керда ханаш оттаярах бола СССР Министрий Совета соцам, цунна тIехха цхьаькха баьлар — из сихагIа вIашагIйоллара хьакъехьа, хIаьта 8 апреле ВКП(б) Центральни Комитето соцам бир гIишлон парткома балха хьакъехьа, вешта аьлча из партийно-политически Iалашъяра хьакъехьа. Тха гIулакхаш цхьан бетта кхозза дийцар лакхерча партийни паччахьалкхени органаца.

ЦК соцамо Запорожстроя партийни комитета чIоагтIа критика йора чоалханеча хьалашка гIулакх лерттIа вIаштIехьдаккха цунна ца хайна хиларах. ХIаьта шу чакхдоалаш мара аз бокъонца болх дIаболабаьбеце а, укхаза са бехк бац аьнна ала йиш йолаш со хиннавале а, бехктокхама беррига мукъ аз сай яIан тIа лаца боагIар. Обкома хьалхарча секретара балха кхы цхьаькха оагIув я из: кулгалхо хиларах тарра, коммунист хиларах тарра, кIалхара вала гIерта йиш йолаш вац из, цхьа фунехкдаь событи йолча хана со хиннавац, фунехкдаьр сона хайнадац, хIаьта фунехкдаьчоа хьалхара жоп дала дезараш кхыбола новкъостий ба, яхаш. Областной партийни организацена кулгалделга ше дIатIанйцача сахьате денз доллача хIаманна хьалхара жоп дала лезаш ва хьалхара секретарь.

Центральни Комитета соцам арабаьннача кхоалагIча дийнахьа Запорожстроя партийни собрани йир. Гуччахьа, дукха дезаргдоацаш, кIома дар деш хинна къамаьл. Айса къамаьл деча хана, гIишлонерча гIулакхий критически анализ а яь, аз ма-дарра дийцар КП(б) У горкомен обкомен балха тIарча кхоачамбоацарий хьакъехьа а.

ВКП(б) ЦК соцамах дола дош 28 апреле парте Запорожски горкома пленума заседане дувца оттадир оаха. ГIишлонхойн эксплуатационникаши кердача планий белгалонаш а графика а яхьаш баьхкар цига, хIаьта къамаьл хаьдда а хилар. Кузьмина, масала, укх тайпара лоархIам бийцар: нагахьа санна марте вайна карагIдаьнначун боарамагIа вай долхе, доменни пишк болх бе йолаялийтара биъ бутт эшаргба, слябинг болх бе йолаялийтара — кхы а биъ бутт, хIаьта шийлача проката цеха — бархI беттал дукхагIа.

— Март бетта план кхоачаш ма яьйий аьнна сатийнна Iе йиш йолаш дац гIулакх, — йоахар завода директора, — кхыметтел апрелаца нийсйича а кIезигагIа йой а шозза дукхагIа лакхъяь хила еза темпаш.

Къахьегама овсарле дикка лакхъянза яргIйолаш яцар.

— ГIирс хьалбеча тахан болх беш ва, — йоахар цу хана горкома пленуме, — ткъаь итт эзар болхло. ХIаьта а нах тоъац участкашта. Нагахьа санна къахьегама овсарле ткъо процент лаккъе вай вIаштIехьдаьлча, гIишлонна ца тоъача ялх эзар сага нийсса хургдар из!

Хьаккаьчар тха лоархIам шерашца а боацаш, беттаншеи кхыметтел деношцеи болабенна ха. Массане а кхетадир: планаш «дулургдолчунга» хьежжа а ца уттаеш, де «дезачунга» хьежжа увттае декхарийла дар тхо. ХIара денней бийсанией миллион сома маьха гIишлонмонтажни балхаш кхоачашде дезаргда аьна хьаккайкадича, гIараш яьлар зале, цу хана шоай низех дикка бIуболанза бар дукккхабараш. (Цхьабакъда из мул май бовча хана баькха баьшабар, хIаьта гурахьа, прокатни цехаш йистейоахаш латтача хана, деннен бийсаннен кхоачашдеш долча балхай мах шин миллионага дIакхоачар).

Заседани чакхйоалаш къамаьл дир аз. Керттерча даькъе аз дийцар массава а денала чIоагIвенна, хьинар айденна, хIаман хьурмат деш, дисциплина йолаш хургвола хьал гIишлоне оттаданза дарг ца хилара хьакъехьа дар. Духхьал из дар хIанз керттера, бIарзагIа а хинна дIаэттар, цунах тийша дар долла хIама. Цу ханале кIезига хIамаш зеденнадацар сона оахош карара дувлийтараши тхоай торонаши шаьра дIагойтара.

Цкъа хинна хIама дагадохийтар аз царна: йоккхача цехе дерригача кораштеи тхов тIарча фоараи кизгаш техадар, хIаьта дукха ха ялалехьа лоаллаха эккхам баьбар. ВIалла ца хилча санна дIедахадар кораш. Кхом бе яхаш болхлошта агитаци а еш вай воаш кизгаш дохаделга хул-кх укханах. Ишта болх бе мегаргбац! Доал ца хиларах Запорожстроя парткомо доагIар дизза хьадеха деза кулгалхошкара - коммунисташкара, эхь-бехк а ца хеташ. Эггара хоадамболашагIа долча тайпара белгалдаьккхадар из. Цхьабакъда цигтача IотIатоха доагIаш лаьрхIар аз:

— Вай цхьаккха хIама а ца деш Iер, бехктокхам ца хетилга мегийтар, из чIоагIа кхераме да. Цхьабакъда нах партера дIабахара, е, оалаш ма-дарра, галий дизза выговораш тIамоассаяра партийни комитет тIахьеха безам бац са. Из а метод яц.

ЛоархIаме дар шекбувла мегаргбоацилга новкъосташта дIахайтар...

5.

Хьалхарча денношке а денз кадрай хьурмат дергдола гIулакх леладе гIертар тхо, хам бора оаха тхоай организаце цу ханале партийни дикадар хилар ловш эттача хьалах. Ма-дарра аьлча, со цIаккха а хиннавац кулгалдара гIожача, човхамца е, цунах кхы а оалаш ма хилара, «шиш лоIам качбехкача» метода тIехьа. Нагахьа санна сат унзара ваьккхавале, цо бехктокхам шийна дIатIаэцаргбац. ХIаьта тхо къайла ца а лоаттаеш, хьаллаца езаш дар эггара шерагIа йола инициатива. Новаторство йоацача, кердадараш хьинаре лохаш доацача цу низкъалча хьалашка цхьаккха хIама дулургдацар тхона. Вешта, хьалаш сатийна долча хана вIаллагIа а хьаштдац гIаръе.

Укх тайпара масал доаладергда аз. Монтаже болх беш яр тха БК-151 яха башенни кран, цу ханашка диллача низ болаш яр из. ГIулакх сихде лоаш совнагIа мукъ тIабиллаб цунна, тIаккха кран Iоежай, болх булургбоацача яьннай. Из авари хиннай аьнна хьахезача, се ма водда вахар со цу майдан тIа, хIаьта цига гIар, тата дар, тIера дIабаха бос а болаш латтар крановщик, цу ханале цига кхача кхийнадар котлонадзорера а кхыметтел следственни органашкарча а наьха. Сатийна вацар мотт сона Кузьмин мара.

— Лозаваь саг вий? — хьаьттар аз цунга.

— Вац, — жоп ду. — Кхы аьттув болашагIа йожа йиш йоацаш ежай Iо. Нагахьа санна къаьстта лоархIам беш хьежача, тIаккха а кхы дикагIа Iоюллалургьяцар из сел готта доахкача вайна юкъе.

Дош къоастале эттар тхо: белггала, ежа а ежаяр кран яьссача моттиге, цхьаккха саг вийнавацар, цхьаккха хIама йохаяьяцар. ХIаьта цу хана хьахоз сона лорхбенна хьекха цIогIарч: «Тийшаболх ба! Машиниста суд е! Прораба суд е!» Айса яхар нийса кхетадар деза сона: бехке хилар бокъонца гучадаьннача сийлоацараштеи зуламхоштеи лира а, керттердар, тешт доацаш а таIазар дар лов сона. Цхьабакъда укхаза лора ца балар мара кхы футтаройна лаь цхьаккха хIама ца хиларах сай дог тийшачул тIехьагIа, аз хьадийхар къамаьлаш кхыча тайпара хувцилга. Нах кхерабергболеи унзарбоахаргболеи хьал оешна увттаду? Кхыча бесса, цу хатаро тIакхоачаяь сагото шоаш колаеш бале, цу халонна сихагIа кIалхардовлара нийсагIа бола никъ лахийта нах оарцагIбаха беза.

Цу тайпара никъ корабир, вантови дерриний система юкъейоалайир гIишлонхоша, дIахо йир монтаж, кхыметтел график а ца толхаеш. Лира бехк баьбаларе, фу кхоачаргдар нахага, гIишлонга, тха кхоачашде дезаш хиннача гIулакхага? Мегаьд тIаккха, цу масало кхерабаь хургбар крановщикаш, кхыбола прорабаш. Цхьабакъда вай ударникаши инженераш-новатораши «укхазара цигта кхаччалца» болх бе баьлча, инструкцей ерригa параграфаш кхоачашъе уж эттача, гIирс хьалбара оттаяь лоацагIйола ханаш кхоачашъяра вIалла уйлае хьаштдацар.

Бохабаь боахам юхаметтаоттабарах дола Iилма доацаш дар, доагадаь, дохадаь, леллийта гIирсаш овкъара юкъера хьалъура мишта увттадергда хьехаш дола учебникаш хиннадац. Долла хIама эггара хьалха, долла хIама юххьаица денз деш дар. Декхар ше чIоагIа дар, цудухьа лоархIаме дар новаторства онк каг ца дар. денал хестаде дезаш дар массане а — болхлой, инженерий, партийни болхлой. Ма-дарра долча а пуп доагIача а маIанагIа цу дIайхача аьхки ударни гIишлон ерригача участкашка наха кагйора шоашта шаьрьенна нормаш, цудухьа, бакъдар аьлча, кхерам боацаш доацшашехьа а дIадоладора гIулакх. Цхьабакъда цу тайпара гIулакх чакхдаргдолгах бIубеннеи уйлаьи, знанеех, опытах, нийсача лоархIамах ког гIортолга еш дар.

Машинаькъа платформа тIара Iояккха езар, масала, еэткъе шиъ тонн еза хиниа прокатни стана станина. ХIаьта лист ечара кран ткъаь итт тонн айеш мара яцар. Массадолча инструкцега диллача низ болашагIа йола техника эшаш дар гIулакх, хIаьта болх дIакхоссарал аттагIа цхьаккха хIама дацар бригадана. Шоай хьаштдале, эшаш йола кран хьа а леха, укх метте хьайоалаергья оаш, хIаьта оаха сабар дергда, аьлча уж баьшнабар. Цхьабакъда кхыча тайпара хилар нах.

Такелажни балхий къаьнагIа вола мастер Александр Николаевич Чепига, къамаьл доацаш а, кхыметтел дIатIахьежача цIимхара хеталуш а вола саг платформа массе оагIорахьа гIолла кхийстар, Iалаьмате езача станинага а цул тIехьагIа из тIаоттае еллача лардага а хьежар. Шишийца цхьа хIама лаьрхIар цо, цул тIехьагIа бригадаца ваьгIар, ше баьча лоархIама инженерашца дагаваьлар, тIаккха, юххера а, тханцига «цирковн» аьнна цIи дIаяха номер йир цар. Платформанеи лардан юкъе ншпалех помост оттайир. Цул тIехьагIа станина тIерча даькъах мIара тессар, тIаккха Чепига командагIа крано (тхьовра вай йийцачо, ткъаь итт тонн айечо) дIа а дихьа помоста тIа Iодиллар из дакъа. Цул тIехьагIа вокх даькъах мIара а тесса, иштта хьа а дена ларда тIа оттадир из. Иштта кIезиг-кIезига нийсъеш, бокъонца нийс а яь дIаоттайир станина. Фокус сенах латтар аьлча, массе хана керттера дозал чIоагIача опорана тIалаттар. ХIаьта из белггала, я а яр талант йола балха саг хIамах кхеташ, сакхувш, нийса лоархIам бе ховш хиларах хьахинна фокус.

Иштта дIаоттайир цо тIехьагIа прокатни стана бIаьи ткъаьи итт тонн езача кIодий станина а. Цо цу юкъа йовш йола ха езткъе иттазза лоацйир! Иззамо моттиг нийсъелар ТЭЦ юхаметтаоттаеча хана а, яь беза берда геттара лакха айбеча хана. Бехктокхаме гIулакх дар, эшаш йола кранаш яцар укхаза а, цхьабакъда инженерех пхьанне предложени елар кIезига низ болча цIарацIураи здане ший фермайн новкъосталца цхьана из айбе аьнна. Союзпроммонтажа специалисташ оарц доахаш бар, цхьабакъда котельни зале уж хьакхаьчача хана берда дIаоттабаь латтар. Массехк ди даккха дезаргдолча метте. ткъаь шийтта минут мара ха йовизар цу гIулакха.

Сталинградера баьхкача монтажникий группана дIатIавахар со цкъа: «Марша доагIалда, новкъостий гвардейцаш!». Ишта цIи яьккхар аз царех дуккхачар салтий кочамаш хIанз тIера Iо па яьхандаь яьккха ца Iеш, тха эггара тIехьагIа боагIараш монтажникаш боландаь а, юххера хоадам беш йола ха царех тийша хиннадаь а, цудухьа, оалаш ма-дарра, тIехьашкахьа юхабовла моттиг йолаш бацар уж. Массаза а санна участке фуд керда аьнна хьаьттар аз, хIаьта уж гIаттIе белалу. Шоашта хиннар цар хьадийцачул тIехьагIа, со а велавелар.

Сакъердаме хIама дар из. Чертеж кхаьчай царга, хIаьта цу тIа хаьдда язъяь резолюци хиннай: «Аварийно! Тахане а даь доаккхалда. Лившиц». Цхьабакъда монтажникаш цунна IотIахьежача унзара баьннаб: эггара кIезигагIа ха оттайнча а кхаь дийнахьа балла болх бар укхаза. Меттахьара дош а па оалаш дисанзар, хIаьта а де хIама дацар, монтажникаша, шоай дерригa хьаькъал тIа а дахийта, цу дийнахье а вIашагIъеллаяр йолла хIама. Цу ханпа удаш царна тIаенай конструкторски бюрора цхьа йоI: «Мичай чертеж?». Новкъоста Лившица, Гипромеза энергосектора начальника язъяь резолюци монтажникий вIалла гIулакх долаш а хиннаяцар. Цо яьхар чертежа копи хьаделга мара кхы хIама хинна хиннадацар.

Духхьал массе участке хьинар ца кходеш, хьаькъале, бIу ца къожабеш болх бора наха. Задани кхоачашъялцца цIа ца болхаш а нийслора моттигаш, массехк ди доаккхаш Iара гIишлоне — цхьанахьа Iийне Iобийше кхо-диъ сахьат а даькkхе, юха а болх бе оттар. Хьахилар юххьанца денз обком хилийта гIийрта хьал, массане а хьинар айденна, хьалхашка латта декхар кхоачашдара чIоагтIа тIабийрза, шеко хургйоацаш шоай низех дог тийша хьал. Са сакхийра: хоадам боллаш йола эргало хиинаяр гIишлоне, хIанз денз дIа геттара хьалхашкахьа дIаухаргда тхо. Хьалкхийнаяр эггара чIоагIагIа йола планаш, эггара лоацагIа йола ханаш лоалуш а йола къахьегама гварди. ЛоархIаме дар темп ца йоаяр, фронте санна цхьаннена тIехьа шоллагIъяр йолаш чIоагIалонаш яхар...

БIарччача къахьегама фронте гуш хилар запорожций къахьегамах хьахинн а р а ш. «Юххьанцарча пятилеткай шерашка, — яздаьдар «Правдо», — берригача мехко «Магнитострой», «Кузнецкстрой» хьалъеш санна, иштта хIанз а «Запорожстрой» яха дош хьинареча балха пороль а хинна дIаотта деза гIишлонхошта меттел, запорожски металлургически завод сихагIа юхаметтаоттаелга шоаех тийша долаш мел бараштa а».

Наьха дегаш урауваттадеча дукккхача средствашта юкъе боккхача лоархIаме хилар цу аьхки кепайоазув, къаьга большевистски дош. Болх бе ваха Запорожье се дIакхаьчача, областной газетий тираж дукхагIа хулийтилга вIаштIехьдаьккхар аз цу сахьате. Мехка каьхат тоъаш хиннадеце а, ВКП(б) ЦК-ас дIатIайийцар тха дехар. Оаха иштта вIаштIехьдаьккхар болхлой поселкашка радиофикаци елга а. ТIаккха аппарата болхлой тамаш еш бар, шоай практике духхьашха обкома хьалхарча секретара «Строитель» яхача запорожстроевски многотиражка редакце отчет бюро оттаярах. Бюрос яьча решене тIа дIаяздаьдар: «Парткомо бизза мах бац нахаца беш, бола идеологически болх чIоагIбара даькъерча газета Iалаьмате боккхача организующи лоархIама, трибунах санна пайда эцац цунах...»

Эггара балхаш сихденна сагота йолча хана хьалбеш латтача гIирса майдан тIа болх беш хулар «Правда», «Радянська Украïна», «Большевик Запорожья» яхача газетий выездной редакцеш. Тха областной газета агитацеи пропаганда отдела заведующи Клюненко Андрей фронтера вовзаш вар сона, цхьана дахадар тхо Кавказера даьнна Праге кхаччалца. Денал долаш полка комиссар вар из, хIаьта журналист а хиннавар цунах денал долаш — газета балха а иштта эшац да из гIулакх. ДагавоагIа сона «Запорожья большевика» выездной редакце редактор Репин Владимир а. ГIийлача, лакхача дегIара. бIаргсаьнаш а деладеш хинна из хIаманна боарам боацаш чIоагIа духтIавала гIерташ хиларца белгалвоалаш вар. гIишлонера кердадараш эггара хьалхагIа ха ховра цунна, тIаккха цу сахьате — газетага гIолла, листовкашка гIолла — массанена а довзаш хулар уж.

Къаьстта лоархIаме событеш ювцаш йола листовкаш хан-ханнахьа арахеца даьлар тхо. Комсомольцаша грузовикаш тIара а хIаьта цкъаза «ПО-2» яхача эIамигача самолета тIара а чукхувсар уж городе. Царех тхона Iалаьмате еза хиннача коталонна хетаьча цхьанне текст ер я:

«Молния. ДIаэца, Даьхе, тха рапорт:

ХЬАДОЛАДЕННАД ЗАПОРОЖСКИ ЧОН!

ТIом чакхбаьннача тIехьагIара чон тахан эггара хьалха арахийцад доменщикаша. Запорожстроевец! Дукхаезача Даьхен иразеи сийлени духьа хьинар ца кходеш Iайха хьийгача къих даьнна беркат бIаргагу хьона.

Еннaчара юха хьадийнъяь хиларах тарра дерригача советски халкъо даькъала дувц «Запорожстала» тIехбоккха низ бола домнеи ТЭЦ-и юхаметтаоттаяр, хIана аьлча цунна хов фашистски бIехалаша уж мел чIоагIа йохаяьяр.

Берригача мехко баркал оалаш йоаккх тахан хьа цIи — запорожстроевец!

КЕРДАЧА КОТАЛОНАШКА, ДIАХЬАЛХАШКАХЬА ДОЛЛЕ!»

Цхьабакъда со хьалха иккхав: из котало хьатIаккхаччалца-м кхы а, оалаш ма-дарра, ваха а ма везарий. Ира критика еш йола листовкаш а хецар ара — гIирс хьалбара новкъарло еш барий тайпан цIераш тIа а йолаш. Укх тайпара, лоадамбоацаш хетадала тарлуш дола, масал доаладергда аз. Наькъа тIа сляб аллийтаяр цхьанне. Балха новкъарле йора цо. ШоллагIча дийнахьа Iуйрийна цу сляба тIа укх тайпара даь йоазув дар: Пролета мастер ДIаяккха сляб — балха новкъарле ю цо. 5 сахьат ха я хьона! ТIаккха кIалгIолла яздаь кулг дар. Цул тIехьагIа фу хилар мотт шоана — дIаьккхар. моттиг цIенйир! Ала деза цо чIоагтIа воздействи еш хилар.

«Болх» дика бора массе тайпарча гойтара агитаце а. Майдан тIа гIолла дIаволавелча, дIа мел хьежача латтар цифраш, даташ: слябинг функх даьча числох йолайолийтаргья болх бе, шийла прокат — фунехкдаьча числох, 30 ди дасад, тIаккха 15... 10... 5 ди. ГIишлонера гIулакхаш мишта лел ховра ерригача города, цига мел баха нах хьехар оаха митингашка, гIишлонхой шоай дезал а тIехьа боагIар.

— Фуд ер, — хатта тарлора цхьанне къонача сесаго, — вожаш хестабу. хIаьта хьох цхьаккха дош а алац?

Е бера хаттар:

— ХIанал из, папа, дядя Петр вувцаш тIоараш детт, хIаьта хьа вIалла цIи а яккхац?

Из ба из, бокъонца бола, дийна, наха юкъе бу болх, цудухьа Iалаьмате йоккха я цун эффективность. ЧIоагтIа тувлавалар да — материальни стимулаш мара эшац сага аьнна хетар. А, советски сага Iалаьмате дукха хIамаш эш — доккхача гIулакхах ший а дакъа доаллаш хилар кхетаделга, къахьегаме ше дIахьокха гIертилга, ший говзалах доккхал делга, новкъосташа лоархIилга, сий хулга.

(ДIахододар хургда).

СОВГIАТАШ ДАЬКЪАЛА ХИЛДА ШУН!

1974 шера 18 январерча СССР Лаккхехьарча Совета Президиума УказагIа дукхача шерашка цIена къахьегархи къахьегаме карагIдаьннарий хам беши СССР Лаккхехьарча Совета Президиума цIерагIа «Къахьегама ветеран» яха медаль лойла:

ЗАВОДСКОЙ РАЙОНЕ ГIОЛЛА:

Производственно-товарни конторе гIолла:

Долгов Иван Васильевича — электромонтера.
Киричек Таисия Васильевнана — болхлочоа.
Ахтеньева Бибизайтула Галиуловнана — оператора.
Меньшая Феодосия Васильевнана — электромонтера.
Кашкина Александра Ефстафьевнана — машиниста.
Ковальчук Клавдия Георгиевнана — болхлочоа.
Степанова Раиса Тимофеевнана — болхлочоа.
Романова Надежда Васильевнана — болхлочоа.
Жбанникова Степанида Степановнана — болхлочоа.
Игнатенко Иван Семеновича — слесара.
Бадык Клавдия Александровнана — болхлочоа.
Мордерер Арон Давыдовича — слесара.
Ткаченко Григорий Сидоровича — слесара.
Чернокозов Николай Хрисанфовича — электромонтера.
Карпенко Анастасия Федоровнана — лабораторе начальника.
Сидельникова Любовь Васильевнана — болхлочоа.
Иванюков Александр Васильевича — слесара.
Горелова Нина Трофимовнана — оператора.
Маматова Мария Даниловнана — технически отдела начальника заместителя.
Евдошина Валентина Федоровнана — аппаратчицана.
Стукалов Алексей Ивановича — участка начальника.
Путилина Мария Васильевнана — болхлочоа.
Крутикова Мария Васильевнана — болхлочоа.
Коробченко Анна Алексеевнана — болхлочоа.

Грозненски ацетонови заводе гIолла:

Сахаров Юрий Александровича — ГО штаба начальника.
Тепсаев Магомет Сатаевича — насосни установка машиниста.

Грозненски наливной станце гIолла:

Кузичева Нина Леонтьевнана — оператора.

Грозненски мехкдаьтта Iилма-тохкама институте гIолла:

Арутюнов Иосиф Христофоровича — цеха начальник хинначоа.
Бацагула Владимир Афанасьевича — шофера.
Бондаренко Николай Ивановича — лабораторе сектора кулгалхо хинначоа.
Голова Ирина Емельяновнана — йоккхагIйолча лаборанта.
Гребенкина Ольга Евпитифоровнана — установка йоккхагIйолча инженера.
Гринин Александр Измаиловича — слесара.
Жданова Валентина Всеволодовнана — йоккхагIйола Iилман болхло хинначоа.
Кузьмин Виктор Ивановича — воккхагIвола инженер хинначоа.
Кондратенко Татьяна Васильевнана — лабораторе йоккхагIйола инженер хинначоа.
Ливи Анна Филипповнана — йоккхагIйолча оператора.
Лордкипанидзе Георгий Николаевича — керттера энергетик хинначоа.
Миронов Константин Васильевича — установка начальник хинначоа.
Пашалов Иван Федоровича — воккхагIвола инженер хинначоа.
Подунова Анна Тимофеевнана — йоккхагIйола Iилман болхло хинначоа.
Правенькая Татьяна Ивановнана — йоккхагIйолча Iилман болхлочоа.
Сергеев Тимофей Елифановича — воккхагIволча оператора.
Ступина Маргарита Арташесовнана — установка оператора.
Усанова Мария Петровнана — завода планови отдела начальника.
Израева Валентина Ивановнана — установка начальника.
Фомичева Валентина Степановнана — установка оператора.
Храмченко Александра Ильиничнана — установка оператора.

«Чечингстройтранс» производственни автотранспортни объединене гIолла:

Каспаров Павел Григорьевича — слесара.
Шевченко Павел Алексеевича — шофера.
Сегеда Николай Пантелеевича — слесара.
Ведехин Петр Павловича — шофера.

НГIАССР бахача наха бытовой гIулакх дара министерстве гIолла:

Инаркаев Геко Инаркаевича — министр хинначоа.

НГIАССР торговле

Киселева Анна Васильевнана — эксперта.

Социальни Iалашон министерстве гIолла:

Лата Валентина Андреевнана — персональни пенсионера.

НГIАССР жилищно-коммунальни министерстве гIолла:

Макарова Тамара Владимировнана — инженера-экономиста.

НГIАССР юстице министерстве гIолла:

Боровская Нафиса Мусаевнана — пенсионеркана.
Фудим Рахиль Аркадьевнана — пенсионеркана.
Яндиев Алсбика Махьмада — пенсионера.
Коробова Надежда Афанасьевнана — пенсионеркана.

Грозненски горисполкома городской жилищни боахама управлене гIолла:

Викевский Василий Ильича — инженера.
Зурабов Тисе Юнаса — пенсионера.
Машкова Ефросиния Ильиничнана — пенсионеркана.
Мармер Мулик Соломоновича — моториста.
Нестеренко Петр Зосимовича — керттерча бухгалтера.
Нечитаева Александра Фоминичнана — медицински сестрана.
Шатило Иван Васильевича — завхоза.
Шиянов Гаврил Фомича — рулетчика.

«Грозгипронефтехим» институте гIолла:

Ершова Лейла Эрнстовнана — инспектора.
Комарова Анна Сидоровнана — уборщицана.
Корниенко Елизавета Николаевнана — инженера.
Попов Василий Павловича — пенсионера.
Юдина Юлия Ильиничнана — инспектора.

Производственни текстильно-галантерейни объединене гIолла:

Селин Василий Андреевича — персональни пенсионера.

Производственно-товарни конторе гIолла:

Алфиренко Петр Кирилловича — оператора.
Берендеев Ювеналий Федоровича — начальника заместителя.
Ершова Марфа Васильевнана — товарни оператора.
Кашкина Александра Евстафьевна — машиниста.
Клисанова Анна Петровнана — оператора.
Сизов Александр Михайловича — маляра.
Садовов Михаил Алексеевича — оператора.
Томина Раиса Григорьевнана — осмотрщика.
Ткаченко Лидия Гавриловнана — сменни инженер-технолога.
Хохлова Лидия Гавриловнана — оператора.
Ходакова Лариса Алексеевнана — оператора.
Чиликин Алексей Дмитриевича — товарни оператора.

«Грознефтеоргсинтез» яхача производственни объединенен В. И. Ленина цIерагIча ГНПЗ-ен гIолла:

Бутенко Виктор Сергеевича — оператора.
Бунин Петр Владимировича — слесара.
Васик Эмма Погосовнана — оператора.
Воронин Иван Степановича — пенсионера.
Волох Мария Никифоровнана — оператора.
Гаврилова Нина Петровнана — оператора.
Горбачева Клавдия Ивановнана — оператора.
Данцев Сергей Михайловича — коксоразгрузчика.
Данилова Анастасия Львовнана — экономиста.
Дьяченко Любовь Тимофеевнана — болхлочоа.
Евтушенко Лидия Петровнана — оператора.
Еременко Валентина Николаевнана — оператора.
Ермаков Анатолий Георгиевича — оператора.
Зарубина Минадора Власовнана — болхлочоа.
Игонин Николай Петровича — котельщика.
Ивановский Петр Ефимовича — чистильщика.
Крикорова Назик Зильфугаровнана — отдела начальника.
Коробкин Василий Алексеевича — начальник хинначоа.
Короткова Анна Тихоновнана — пенсионеркана.
Колбасникова Клавдия Петровнана — оператора.
Королев Алексей Афанасьевича — пенсионера.
Лисянская Нина Александровнана — пенсионера.
Кардашова Анна Яковлевнана — лаборанта.
Ляпин Николай Степановича — чистильщика.
Лымарева Александра Николаевнана — оператора.
Мосиенко Михаил Максимовича — воккхагIволча оператора.
Митряйкин Николай Яковлевича — оператора.
Мульдинна Анна Меркуловнана — оператора.
Никитина Вера Лукьяновнана — оператора.
Нефедов Степан Александровича — чистильщика.
Никишов Иван Лазаревича — участка начальника.
Нефедов Александр Александровича — чистильщика.
Овсянникова Александра Герасимовнана — йоккхагIйолча диспетчера.
Поповкина Евдокия Антоновнана — пенсионеркана.
Петрова Вера Прокофьевнана — оператора.
Рогозинская Нина Стефановнана — оператора.
Сеймова Ева Амбарцумовнана — инженера.
Сисенко Иван Васильевича — коксоразгрузчика.
Фандюшина Любовь Леонтьевнана — оператора.
Шевчук Надежда Петровнана — экономиста.
Шундрина Нина Петровнана — оператора.
Юхненко Нина Александровнана — оператора.
Эрлих Борис Михайловича — пенсионера.

А. Шерипова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводе гIолла:

Алейникова Анна Семеновнана — болхлочоа.
Алещенко Петр Федоровича — болхлочоа.
Бардина Ольга Николаевнана — йоккхагIйолча мастера.
Долгополова Алина Архиповнана — болхлочоа.
Еремин Иван Васильевича — оператора.
Жарий Мария Дмитриевнана — швейцара.
Кирилюк Александр Павловича — слесара-ремонтника.
Курилов Яков Ивановича — слесара.
Киселева Ольга Трифоновнана — оператора.
Лазарев Владимир Николаевича — оператора.
Лукьяненко Нина Ивановнана — лаборантка́на.
Марушко Иван Пантелеевича — воккхагIволча оператора.
Платошечкина Зинаида Васильевнана — пенсионеркана.
Поленок Лидия Даниловнана — оператора.
Степаношвили Елена Сергеевнана — лаборанткана.
Суренко Анатолий Григорьевича — оператора.
Черницва Мария Семеновнана — сливщика-разливщика.
Шалдыбин Владимир Евгеньевича — слесара.

Грозненски ТЭЦ объединене гIолла:

Авдеев Александр Архиповича — смена начальника.
Абдуллаев Аслудин Ромалдановича — пенсионера.
Ардылянова Евгения Федоровнана — уборщицана.
Асуханов Абаз Шекаевича — электрослесара.
Беднова Елена Ивановнана — пенсионеркана.
Бородина Таисия Прокофьевнана — машиниста.
Буряк Константин Антоновича — пенсионера.
Величко Анна Асеевнана — уборщицана.
Вронова Галина Валентиновнана — аппаратчицана.
Дубовская Александра Ивановнана — пенсионеркана.
Ефимчук Елена Карповнана — уборщицана.
Жерновенко Александр Федоровича — пенсионера.
Забутный Игорь Анисимовича — слесара.
Зинина Лидия Кирилловнана — пенсионеркана.
Квиклис Николай Венидиктовича — пенсионера.
Комиссарова Александра Дмитриевнана — пенсионеркана.
Коробкин Дмитрий Борисовича — начальника.
Лапухова Мария Петровнана — пенсионеркана.
Лата Анна Андреевнана — стрелока.
Решетникова Мария Федоровнана — йоккхагIйолча аппаратчика.
Скляров Алексей Клистратовича — стрелока.
Тасуев Магомед Мусаевича — стрелока.
Терещенко Нина Ефремовнана — машиниста.
Уланов Георгий Дмитриевича — завхоза.
Шляхтин Данил Кирилловича — пенсионера.
Яковлев Петр Павловича — пенсионера.
Якубов Нахмай Антиловича — пенсионера.

«Терек» яхача производственни мебельно-дахчах хIамашъеча объединене гIолла:

Бобер Наталья Евсеевнана — кочегара.
Исакова Мария Павловнана — машиниста.
Бутенко Любовь Николаевнана — кочегара.
Федорова Александра Ивановнана — станочницана.

(ДIахододар хургда)

«Промавтоматика» яхача Iилман-производственни объединене Грозненски опытни завода дукхача болхлоша социалистически декхараш тIанйцад пятилетка хьалхарча кхаь шера задани СССР керда Конституци тIайийца шу дузача денга кхоачашъе. Шоаш денна дош толамца кхоачаши тIехкхоачаши дара яьржача социалистически яхье башха-дика толамаш а доахаш тIайийца декхараш тIехкхоачашдеш итташ болхлой ба укхаза.

Цар цIераш йоахача хана эггара хьалхарчарца цIи йоаккх кулгалхоша механически участкерча токара, коммунистически къахьегама ударника Светличный Иван Ивановича. Ше мел кийчъю продукци дикен тIехдикен мара хилийтац цо. Цудухьа ший тамагIа долаш продукци кийч а ещ, ОТК болхлой, тIахьожам боацаш къахьегаш ва из. Юкъера лаьрхIача хIара сменагIа нормаш 145—150 процент кхоачашъю цо. ХIанз тIадоагIача шера январь бетта календарагIа къахьегаш ва Иван Иванович.

Иштта дика къа а хьегаш хадданза социалистически яхье хьалха латташ ба токараш Максименко Владимир Кирилловичи Куныш Цезарь Эдуардовичи. Укх шера ноябрь бетта чотах къахьегаш ва уж шаккхе токарь. Брак йоацаш продукци кийчъеш а ба уж.

Уж санна бараш кхы а дукха ба механически участка коллективе. Цудухьа цун коллективо а тIехкхоачашду пятилетка кхоалагIча шера тIайийца декхараш. Товарни продукци арахецара хьалхарча квартала план 106,6 процент кхоачашъяьй цо. ПланагIа лаьрхIачул совгIа арахийцар итташ эзараш сомий маьха тайп-тайпара продукци. Къахьегама овсарле лакхъяра задани 3,9 процент тIехкхоачашъяьй цо. Уж толамаш доахача дизза дакъа лаьцад лакхе белгалбаьхача яхье хьалхалаттараша.

СУРТА ТIА: керда продукци хьаяра йолча чертежага хьожаш ба токараш И. Светличный, В. Максименко, Ц. Куныш.

И. ПЛИЕВА сурт.

Иттлагlча пятилетка мулаш

КОЛХОЗАША ШОАЙ НИЗ ВIАШАГIТЕХАЧА

Колхозашта юкъера кооперации Молдавски ССР хьахинна 20 шу совгIа да. ДIайолаелар из капитальни гIишлошъеча боахамий средстваши низаши вIашагIтохаргара. Къаьстта йоккхача масштабагIа дIадоладелар из колхозаштеи боахамашта юкъерча организацештен кулгалдарей управлени функцеш а бокъонаш а Молдаве колхозий Советага кхаьчача денз.

Тахан колхозно-кооперативни секторага да республика юрта боахама валови товарни продукцех дий дакъа дийча кхо дакъа гарггадар. Шерра кооперации яр бахьан долаш а къахьегама овсарле лакхъяларагIа а лакхбеннаб дерригача доакъошка, хIаьта иштта инженерно-технически, агротехнически, производствана гIулакх деча кхыча тайпай сферашка производства концентраце боарам. Шоай низаш а средстваш а вIашагIа а теха, колхозаша хьаяьй специализированни комплексаш, предприятеш, промышленни тайпара объединенеш.

Масал доаладича, хьайбаш лелалдара йолча республикански Iилма-производственни системана («Колхозживпром») чуйоагIа хьакхий дулх, бежан дулх, шура, жени оалхазарийи продукци арахеца, шинараш кхеду, доакъор кийчду предприятеш. Цу объединене предприятешка 1973 — 1976 шерашка хьайбай валови продукци дегIаенай цул хьалхарча дий шераца нийсдича 2,2-зза, хIаьта пайда — 38,4 процент. Тахан бежан дулха цхьан килограммага дIадодар боахамашта юкъерча комплексашка шозза хIана дац аьнна лохагIа да дукхха доакъош долча колхозий фермашкарчул, хIаьта къахьегама овсарле 6 — 7-зза лакхагIа я. Пайдай дукхагIдола дакъа (95,7 процент) боахамашта — пайшикашта дIател.

Республика юртбоахама производстве йоккха моттиг дIалоац сомий бешамашеи комсий бешамашеи. Уж доакъош толамца дегIадоаладара отта а яь чакхйоаккхаш а я производствана концентрации специализации яра, сомийн комсийн бешамий йоккхий массиваш хьаяра тIадеозадаьча гIулакхий система. «Память Ильичу» яха 6 эзар гектар майда дIалоацаргйола духхьашхара йоккха колхозашта юкъера сомий беш дIайогIаш латт Слободзенски районе. ХIанзлехьа дIаегIай 3600 гектара тIа, Бокъонца лата йолаелча цу бешо лургба шера 180 — 200 эзар тонн сом. Колхозашта юкъера промышленни сомий бешамаш йогIа болабеннаб кхы а ялх районе. ДIахо йолача хана къьначa сомий бешамий метта дIайогIаргья йоккхий, интенсивни бешамаш, тIаккха сомий бешамаша дIалоаца майда зIамгIлургья. Чубахьа сом дукхагIа хургба, даькъа рентабельность лакхлургья.

Боахамашта юкъера кооперации дегIаярцеи доакъош промышленни ларда тIа даларцеи къаьстта ира эттай техниках пайда эцара эффективность лакхъяра проблема. Республике хьаяьй юртбоахама производствана механизации электрификации яра йола колхозашта юкъера производственни объединенеш. Колхозаша царна чу коопрированни яьй ерригача шоай доалахьарча мобильни техникана, машинни коашта, ремонтни мастерскешта, доагор чудеттача пункташта, кхычарна, объединенена ахчан оборотни средстваш еннай:

Цу тайпара йола объединенеш вIашагIйохкаро торо хулийт производственни процессашта комплексни механизаци елга, машинех эггара дикагIча тайпара пайда эца гIертилга, промышленни технологеи къахьегам вIаштIехьбаккхареи прогрессивни методаш отта а яь льтта лелалара юкъейоалаелга, механизаторийи специалистийи квалификаци лакхъелга Iалашдергдола низ бола агрономически инженерни службаш районашка хьае.

ХIанз укх сахьате механизацеи электрификацеи объединенешка хьагулъяь я 25 процент тракторааш, 88 процент комбайнаш, кхаь даькъах ши дакъа кхыйола колхозни техника.

1977 шера цар кхоачашдир колхозни секторе 85 процент совгIа дерига механизированни балхош.

Объединеней балха эффективность гуш я эггара хьалха къахьегама овсарле лакхъяларга хьежача. Иштта, 1976 шера тракторо дийнахьа беш хинна болх 8,83 эталонни гектара лоархIам болаш бар, хьалха уж тракторааш лелаьча колхозашка 7,25 гектар мара ца хиннача, вешта аьлча 20 процент дукхагIа.

Машинашта цхьана эксплуатаци яр Iалаьмате боккха лоархIам болаш да боахамий производственни торонаш вIаши нийсъяр. Iилма-технически прогресса карагIдаьннарех пайда эцар санна йола йоккхий социально-экономически проблемаш къестаяра. ХIанз укх сахьате ерригача колхозий кхашка болх беш я цхьатарра низ бола техника. Цхьабакъда хьалха экономически эсалча боахамий йиш яцар комплексни механизаци яра мел эша машинаш эца, низ болча колхозашка цкъаза уж эшачул а сов ца йоллашехьа.

ХIанзара интеграци цхьатарра ерригача юрташка чакхйоалаш латт, юрта боахама еррига сфераш чу а лоацаш. кооперацие дакъалоацача берригнешта цхьатарра экономически пайда а болаш—йоккхийча а кагийча а, низ болча а эсалча а колхозашта. Колхозашта юкъера индустриальни предприятеш хьаярах а цхьадола доакъош царна дIачудаларах а колхозий торо хул шоай низаш шоай цига эггара дикагIа хьалаш долча, боахамашта йоаккхагIа экономически эффект лургйолча юртбоахама производства лостамашта тIадерзаде. Кхычаьа дешаица аьлча, боахамашта юкъера кооперации дегIайоалаеш, цар, шоай аргIатIа, производства интенсификацеи товарностеи лакхача боарамга кхача йиш хулийташ йола специализаци ю.

Николай ВАЙЧЕНКО,
Молдавски ССР колхозий Совета председатель.
(АПН).

Энергетика комплексно дегIаахар

Духхьал цхьа СССР мара яц дунен тIа халкъа боахама дегIаахар ший доагора-энергетически ресурсай кIийлен тIа латташ йола йоккха индустриальни паччахьалкхе. Из я вай экономика тешаме дегIаяра лоархIамерча лардех цаI.

СССР паччахьалкхен планагIа лаьрхIа да 1978 шера 1.207 миллиард киловатт-сахьат электроэнерги арахеца, 575 миллион тонн мехкдаьттеи газови конденсати, 370 миллиард кубометр газ, 746 миллион тонн кIор баккха.

Башха дукха хе йоацаш Малхбузехьа вайна Iоттар еш бар мехкдаьтта а газ а доллашехьа кIора промышленность дегIайоалаяраи гидроэлектростанцеш хьалъяраи вай хIанз а чIоагIа теркам тIаухийташ да яхаш.

Бакъда, дукха ха йоацаш а тIехьа дунен рынке мехкдаьттеи гази теша хала долаш дарегIадар. Малхбузехьа сих белар кIор хьалхарча промышленни революце доагор да аьнна дIаккхайкаде

Вай тешанзар цу хабарех. ХIаьта воай мехка дерригa доагора энергетически доакъош гармонично дегIаккхувлилга дIахо а дихьар. Цул совгIа вай уж доакъош цаI шоллагIчоа духьал а ца уттадеш, халкъа боахама хьашташка хьежжа дегIаккхувлар. ХIаьта укхаза комплексность лелаяр гIалат долаш а хиннадацар.

Даькъа тIа энерги ца тоъара проблема комплексно къоастаяра цхьа вариант мара яц. Вож вариант — малхбоален районашка энерги эша доакъош сихха дегIадоаладар. ТIеххьара, кхоалагIдар — атомни электростанцеш хьалъяр.

«Атомни электростанцеш шерра дегIайоалаяро, — йоахар СССР энергетикаи электростанцейи министра Петр Непорожне, — доагора балансера мукъайоаккхаргья химически промышленностаи халкъа боахама кхыча эшараштен махулла дукхагIа гази мехкдаьтта продукташи. ИттлагIча пятилетке хьалъе лаьрхIад 13,8 миллион киловатт низ бола АЭС, кердача низий 80 процент лургда реактораша — «миллионникаша».

Советски Союз, хоаш долча тайпара, атомни энергех машара гIулакха пайда эцара даькъера пионер я: духхьашхара АЭС болх бе йолаеннай 1957 шера. Станци, бокъонца лаьрхIача, радиацех лорадалара йола тайп-тайпара средстваш кийчъю лаборатори а хинна дIаэттар. Уж средстваш хIанз тешаме хинна а ца Iеш я: дукхазарча дублироване кхыметтел теоретически а юкъерадоакх радиаци реактора чура араялга. ДIадодар, кхетадеш да, дукха да, амма из юхаметтауттаду АЭС совленаша.

Иштта да аьнна, СССР энергетикаи электрификацеи министра аьнначa тайпара, дукха йоккхий городаши промышленни предприятеши йолча моттигашка АЭС интенсивно хьаяро гонахьара го кхы бIехбергбац, йоккхий ГРЭС хьалиича бIехбе тарлуча тайпара. Атомни станцеша, йIовхала яраша санна, атмосфере дIаара мичакхувс даьгача догорах юхедусараш, хьачу мича ууз фецара дукха кислород, хIаьта йолаш йолча системашеи лорадалара средстваши ара мичайоалит радиаци.

КIОР, АТОМ, ГИДРОРЕСУРСАШ

Вай мехка лерхIаш да карарча пятилеткагIа энергетически потенциал дегIаахар керттерча даькъе дарегIарча кIорий, гидроэнерге, атомни доагора чотах хургдолаш лард йолла. ТIаккхеташ дола мехкдаьттеи гази дукхагIча даькъе технологически хьашташ кхоачашдара хьежадергда

Электричества керттера производитель хьалха хиннача тайпара йIовхала электростанцеш хургья. Еррига арахецача электричествах 80 процент совгIа яр цар лургья.

Вай мехка дукха ба кIор, хIаьта цхьаццайолча моттигашка кIоаргга лаьттани кIал а баллац. Экибастузерча кIора бассейне (Казахстан) хIараяр 4 миллион киловат сахьат низ болаш хургйола 6 станци хьалъе лаьрхIад. СибарегIа, Канско-Ачински бассейне, хьалъергья Iалаьмате йоккха кIор боаккха моттиг, цигга 6,4 миллион киловатт низ бола ГРЭС а еш. Перспективе я иззамо йола кхы а итт станци.

ХIанзарча пятилетке СССР электростанцей низ дегIабоагIаргба 71 миллион, 1978 шу чакхдоалаш 283 миллион киловаттага а кхоачаш. Кердача мощносташта юкъера атомнии гидростанцейи дакъа 40 процентага кхоачаргда.

Гидростанцеш хьаярга дIадодар геттара дукха да, амма уж хьалъеш еш йола расходаш сиха меттаот. Цул совгIа, цар торо хулийт проблемай бIарчча комплекс кхоачашъе: кемаш лелар, городашта хий далар, лаьтташта хий диллар, минеральни доагор кходара, гонахье лораер...

СССР дерригача дунеина хьалха латт гидроресурсех пайда эцара. Планета тIара эггара низ болашгIйола ГЭС-ш хьалъяьй вай мехка. Карарча пятилетке промышленни ток лургья СибарегIарча Саяно-Шушински хьалхарча агрегаташа. Ерригаш а итт хургья уж, хIаране 640 эзар киловатт низ а болаш. Болх беш яраштa юкъегIоргья Кавказе, Юкъерча Азе, СибарегIа, Гаьнарча Малхбоале хьалъеш латта станцеш а.

СССР доагореи гидроресурсайи керттера запасаш Урала малхбоаленгахьа я, хIаьта эггара чIоагIа уж эшараш — европейски даькъа тIа. Цу географически диспропорцега дукха мах бода: доагори низи Iалаьмате, гаьна дIаахийта деза. Цхьабакъда из европейски даькъа тIа энерги ца тоъара проблема комплексно къоастаяра цхьа вариант мара яц.

СССР ЦАI ЙОЛА ЭНЕРГЕТИЧЕСКИ СИСТЕМА

ХIанз цо чулоац лоархIамегIара мехка бахача наьха пхе даькъах дий лархIа йиш йола 200 миллион сагваха территори.

ЦаI йола энергосистема хьаяр — советски экономика боккха толам. Ха массанахьа а цхьаттара ца хилар теркал а деш (вай мехка территоре тIа 11 хана поис я), Центральни диспетчерски пункта специалисташа кнопка дIа а тоIайий Iалаьмате дукха энерги цхьан районера вокх районе ухийт, «пиковые» нагрузкаш дIа а йоахаш.

Карарча пятилеткагIа цаI йола энергосистема шер а лургья, тоа а лургья. ЛаьрхIа да 172 эзар километр электромугI билла. Къоастадаь аьлча, СибарегIара энерги европейски даькъа дIачуяла йоахкаш я 1 миллион 150 эзар киловатт хувцалуча тока напряжени а йолаш дола уникальни линеш. Деш латт цаI ах миллион киловатт хувцалуш йоацача тока лаьрхIа дола электропередача мугIараш дахкара кийчо яра балхаш. Цу тайпара мугIараш духхьашха доаххаш да дунен тIа.

Мехка цаI йола энергосистема тоаяр, Iилманеи техниканеи карагIдаьнна кердадараш юкъедар — из дерригa а цхьан хIаманна лаьрхIа да — доагора ма-хулла кхомбара. ХIара киловатт-сахьат хьадара ю цун расход условни доагора 340 граммагара 325 граммага кхоачаш лох а еш.

ИйслагIча пятилетке советски энергетикаша кходаьд 60 миллион тонн условни доагор (условни доагора 1 тонна 1,5 тонна кIора е 0,7 тонна мехкдаьтта, е 844 кубометр газа лоархIам болаш я). Карарча пятилетке лаьрхIа да условни доагора 150 миллион тонн кхое.

Геннадий ПИСАРЕВСКИЙ,
АПН экономически обозреватель.

Тюмена мехкдаьтта: вIаши цхьана гIулакхаш леладар шинна а оагIонна пайдане да

1960 шера аьхки эрийча сибирски тайге йий а ца ховш яьллача Шаим яхача юрта мехкдаьтта кIеж техача хана, цхьаннена а дагадацар из толам баьккхача геологаша мехкдаьтта доалла керда моттиг хьайиллай аьнна.

Цхьабакъда из иштта хиннадар. 1977 шера Тюмена промыслашка даьккхар 214 миллион тонн мехкдаьттеи газови конденсати. Хьалха нах а ца бахаш хиннача сибирски тайгана юкъе дIа тIа вала йиш йоацаш хиннача ушалашка хьахилар мехкдаьтта промыслаш, машинанъкъаши тIонаькъаши, аэродромаш, электропередачай низ бола линеш. Хьаьяр итташ гаргга керда городаш, царех эггара йоккхагIйолча Сургутаи Нижневартовскаи яхача шиннех хIаране чу 80 эзар саг вах.

Из дерригa хьадаьд Iалаьмате лоацача хана. Дерригa а бархI шу мара дезанзар укхаза шера доаккха мехкдаьтта 100 миллион тоннага кхоачаде. Укхаза, СибарегIа мехкдаьтта промыслаш хьае баьккар къаьнача мехкдаьтта районашкара итташ эзараш нах, эггара хьалха мехкдаьттахойн гIишлонхойн, Паччахьалкхено хьахийцар Iалаьмате дукха кердагIйола техникеи дикагIйола оборудованеи, Малхбузен-СибарегIен мехкдаьтта доаккха комплекс хьаяра яь еррига капиталовложенеш 70—90 миллиард сом хилар.

СибарегIа мехкдаьтта доаккхачара ший тайпара дар — из эггара хьалха моттиг ушал йолаш хилар. Ушала кIоаргал 10—12 метрага кхоач, хIаьта уж 50 градус шелал эттача а гIора яц. Цо дIадийхар керда техникеи керда инженерни решенеши кийчъелга.

Ушал йолча моттиге дуккхаш тоннаш хулаш йола вышка дIаоттаяра бIарчча гIомара гIайре хьае, цунна тIабода никъ билла, электропередача линии тIаяхьа сзаш хул. Средстваши къаьстта хан кхояра хIара цу тайпарча гIайрен тIа цхьан скважина теха ца Iеш, оалаш хиннача тайпара. бIарчча «скважинай кIотарга» тохар бурув. Уж я 8—12 оагIоро леста йола скважинаш. Лаьттан тIа уж вIаши уллув хул, лаьттах Iочуяхача уж аркъал даькхача зонтика сальргаш санна дIа-юха йолх, мехкдаьтта тIон йоккха участок хIа а лоацаш.

Цу тайпарча скважинашта тохаш дола бурув лаьрхIача лостамах нийса Iочудахийтара эша оборудовани (турбинаш дIа-са лестаюи чIоагIъюи устройстваш) Iилмахоша тюменски инженеращка - мехкдаьттахошца цхьана оттайир. ЛаьрххIа сибирски промыслашта хьаю Волгоградски заводе БУ—80 типах йола буровой станокаш Уралмаш заводе У8—6 м яха низболашагIара насосаш.

Шерра даьржа да СибарегIа блочни методах насосни станцеш, буровой установкаш, кхыйола йоккхий объекташ хьаелга. Уж хьалхагIа хьаю вIашагIъяьхача блокех Тюменерча специальни заводе, цул тIехьагIа хи тIа гIолла баржашца е йоккхача транспортни самолеташцеи вертолеташцеи уж эшача метте хьа а кхоачайй, вIашагIйохх. Цо торо хулийт Iалаьмате дукха ха а средстваш а кхое. Уж вIашагIйоххача гIишлонхой бIарчча эскар дахийта мича деза, йоккха йоаца монтажникий группа мара.

Тюменски мехкдаьтта промыслаш Iалашъяьй вай мехка меттел кхыча мехкашка а хьаьча дикагIйолча техникаца. Иштта, масала, низбола массанахьа леларгаш ца хилча ца мегаш моттиг эттача, лаьрхIар канадски фирма снегоболотоходаш эца. Цар новкъосталца Уралера йоккхача электропередача низ болча линей мачташ оттайир ушалашка, еррига буровой установкаш электропроводага а йоахаш. Из бахьан долаш чIоагIа лакхъелар скважинашта бурув тохара сухал. Канадски массанахьа леларгашта сибирски хьалашка эксплуатаци еш гучаьлар цар цхьайола эсала оагIонаш. Тюменски мехкдаьттахой предложенех фирма хувцамаш дир машинашта.

Массехк шу да тюменски цхьан промысле — Правдински — газлифт оалача установка болх бу. Эггара хьалхара оборудовани хьакхьчар Канадера 1970 шера, сибирски хьалашка хьахьекхар по ше дика хилар. Мехкдаьттаца хьаьха газ мехкдаьтта тIоанашка юха чу а ухийташ цунца лаьттан кIалара мехкдаьтта арадоаккх.

Японера кхухь Тюменерча мехкдаьттахошта мехкдаьттах тухи хийн дIакъовстаду химически реагенташ, США-ра — лаьттан кIаларча оборудованена тух тIадажара духьал къовсам лоаттабара йола реагенташ. Лоацца аьлча, из экономически пайдане а мехкдаьтта доаккхилга алсамдаккха торо луш а хилча, вай мехко раьза а хиле эц доввол дехьара оборудовани.

КПСС ЦК декабрьски (1977 шера) Пленуме белгалдоахар гаргтарча итт шера мохк доагорцеи энергецеи Iалашбеча керттерча лоархIаме долаш лусаргда мехкдаьттеи гази, къаьстта тюменски дар. 1977 шераца нийсдича укх шерре а 34,5 миллион тонн дукхагIа хургда тюменски мехкдаьтта регионе доаккха мехкдаьтта. ХIаьта карарча пятилетка тIеххьарча шера 300—310 миллион тоннага кхоачаргда из.

Станислав МАЛЬЦЕВ,
АПН корреспондент.

Доазол дехьара

АПН корреспонденташа хоам бу

ЛИВАН: ОККУПАЦИ ЛАТТАШ Я

Аркуб — малхбоалехьен Ливана эггара гаьнагIара район. Бейрутера укхаза хьадоагIаш, тха дийзар малхбузехьара малхбоаленгахьа ухаш берригача мехках чаккдоалаш сирийски доазонна дIатIакхача доллалца даха. Доазон йистерча поста дIатIакхача цхьа километр йолаш, крестоносций хана хьалъяьча Хасбай яхача крепоста пенашта юхе гIолла тIех а баьле, йоккхача мухаленах чуболалу никъ, Кяукаба яхача юртагахьа — тхо кхача гIертача моттигигахьа. ТIехь-тIехьагIа халагIа хул никъ. Никъ бара новкъарле ю эккхама талгIено легадьча телеграфия бIоагIаша.

Хасбани яхача хина тиллача тIаьна хьалхашка боккха керда кIоаг дIабукъаш я цу моттиге бахача наьха группа. Улув 10 метр мара гаьна йоацаш хиинай бомба йохаяь ферма эяани. «Укхазара гаьна йий-теш израильски бIуна ноэицеш?» — хаьттар аз цхьан ахархочунга. «Хац сона-м, фу аргда а, — йоах Мухамед аз-Этдина. — Хетаргахьа самаргдийнахьа израильтянаш цхьан тайпара дIа-юха хьувш-м бар. Цхьабакъда тха гIулакхаш-м тоадаланзар. Хьалха шоаш йийттача тайпара чуетт цар тха юрта йоккхий топаш хIанз а. Нагахьа саг мара ца вусаш къилбаседа оагIонгахьа дIабахаб баха нах. Цхьабакъда хIанз ялат дIадув ха ма-йий, цудухьа вуй а воале а кхай тIа аравала ма-везий. Ха туллийте тIадоагIача шера даа ялат а доацаш дусарг ма-дий тхо. Кхераме да укхаза болх бе, хIана аьлча, цхьа метр лаьтта дац укхаза израильтянийн йоккхача топа пхо Iо ца кхеташ. ХIаьта сарахьа, моллагIа машина бIаргаяйча, топаш етт».

Кхо бIаь метр гаьна даьлча, юхесоц тхо йохаьйча бензоколонкана юхе. Машинана дIа-хо бода никъ къайлаб. Пхорчашей гаргашен нiрчабаьккхана хена тIа хьалтеха доал йоазув: «Лорале, минаш». ТIеххьара агресси йолаш укхаза йоссаяь хинай израильски десант, наькъашка минаш цо ехкай. Маслинай роще гIолла бодача готтача наькъагIа хьалтIадоал тхо гувна тIа. Тахан маьлха ди да, укхазара гу гонахьс — кхаш, юрташ, уж вIашагIъювзаш дола наькъаш.

—Дош формально кхетадеш хилча, израильтянаша малхбоален секторе кIезиг-дукха тIехьашка баьккхаб бIу, — йоах тхона хьалха ваьина венача Ливана къаман-патриотически низий викало новкъоста Камала. — ХIаьта цо проблема къоастаяц. ДIахьажал цо, — йоах цо, турмал хьа а кхувдаеш. — Израильски позицеша цар зема пункташи йолаш я керттерча лакхаленашка — Тель-Хермасеи Тель-Блатен. Укхазара хьежа а еш йоккхий топаш етта йиш я цар ерригача фронтагIа.

Агрессивни низий цхьайолча моттигашкара, Ливане оаллача тайпара, «миллиметрови», тIехьашкадалар тактически маневр санна хIама мара дац.

...Куакаба яхача юрта юхе ВIашагIкхийттача Къамий Организаце низий пост я. Сома бIоагIий а дегIа, техача къарцхал долча аьшкасаьргаца къайла ба никъ. Сигалбесара касқаш а тохкаш из бос бола топ ца лата жилеташ а ювхаш болча норвежски подразделене салташа, чIоагIа теркам тIабахийта тха документашка хьежа а хьежа, тIаккха командир хьавех. ХьатIавепа тенна дегI дола капитан къамаьл лоаца долаш вар.

«Са йиш яц шоана ООН байракх тIаягIа машина яла а, шоана хьалхаваьнна цу оагIорахьарча позицешка ва а. Цiенхаштгара приказ да кхаьча ВIашагIкхийттача Къамий бIу латтача доазонех цу моттигашкара баха нах мара саг тIех ма валийта аьнна. «Укх районе шоай доазон тIа кхоачаш тIехьашкабаьинабий израильтянаш?» — хетт оаха. «Цар шоай бIу тIехьашка боаккхаш байра сона, амма мичалца баьккхаб дувца аьннадац сога», — йоах капитана.

Тхоца вар цхьа ливански журналист. Каукабана пхи километр мара гаьна йоацаш къулбехьенгахьа уллача Расхайя Фуххар яхача юрта ваьвар из. «Сай да-нана долча юрта дIачуваха мегаргвий со?» — хетт цо, мича ваьв аьнна тIа а яздаь дола ший удостоверени дIа а хьувкхаш. Норвежски эпсар кIеззига вехар: «Аз-м аргдацар хьога цу районе гIо. Цига чIоагIIа кхераме я». Каукаберча ООН низий лагера гонахьа кIарцхала аьшкасаьрг а теха баьча гона чухьанахьа бIаргавайра тхона къаьна ахархо. Цунна бокъо еннаяр картах тIехвала.

— Дерригa са вахар, — йоах ший цIи ца яккхар лиийхача феллаха, — укх кхашка чакхдаьннад. Кхыметтел эггара чIоггагIа бомбаш чуйийттача хана а укхазара дIадаханзар сон са сесаги, берригa тхоай лоалахой байдда къилбаседенгахьа баха боллашехьа. Оаха оалар: ер лаьтта вай даьй хинна лаьтта да, нагахьа кхел отте уккказа довргда вай. Масесехк ди хьалха израильски салтий дIабахар фермера. Цхьабакъда селхан цар патруль юха а тха цIагIа чуенаяр. Шоаш хьалха лаьча тайпара доал ду цар хIанэ а Аркуба районе.

...Машинаш йолча юхадаьккар тхо саррахьа, минаш йоаххача участкаех лора а луш. Геттара лоха керта тIагIолла йода израильски самолет-разведчик, юха а йийрзе цхьаькха го боаккх цо ливански лаьттан тIа гIолла. Къулбехьен Ливане оккупаци латташ я.

А. АЛЕКСЕЕВ,
АПН соб. корр.

Аркуб-Бейрут.

Доазол дехьара калейдоскоп

ДАЬЙ ГОАМА КОГАШ БОЛАШ ХИННАБ

Танзане кораяьй, Iилмахоша лерххIача тайпара 3,5 миллион шу хьалха ваьхача сега лераш. Африка баьхача эггара хьалхарча цахахча сага когаш лаьтта ялх моттиг дика хоалуш я чIоагIъеннача вулканически порода тIа. Вай эггара хьалхарча даьйх волча сага кога айра хIинзарча сагачул лоацагIа а шерагIа а хинна, гIа боахаш хиннаб цо кога бовхьаш чу а детташ.

(АПН).

* * *

ВИЗИТНИ КАРТОЧКАЙ МЕТТА «БАНКНОТАШ».

Дукха ха йоацаш Амстердама суда хьалхашка эттар 44 шу даьнна голландец, профессех — автомобилеш йохкар. Ший автомобилаш дикагIа маьхалъяхаʼ гIерташ маькарча бизнесмена дагалаьцад ший тайпара реклама е. ХIанз Голланде лелаш долча 1000 гульден долча банкнота метта цо «хьадаьд» 1250 гульден мах бола банковски билет. Баьццара гонахье а йолаш фирма офиса сурт, цун адрес, колорит йоккхагIа хийийтара ший сурт а диллад голландеца, Фембранта хана юкъерча бIаь шерешашка ювхаяь костюм а тIаювхаш ва из сурта тIа.

«Ший финансови гIулакхий» маIан доашхаш, суде вахачо аьлар присяжнишка, идея къайле йоацаш яр: визитни карточкаш наха, теркал а ца деш, дIакхувс, кхыча тайпара хургда банкнотацара гIулакх, из дIадулларгда, тIаккха 1250 гульдена маьхара купюра карахкаьчар сихагIа воагIаргва маькарча бизнесмена фирме. Кхыбарий изза мор де безам оттаргбоацаш, судо 60 гульден гIол техар маькара хила веннача.

(АПН).

* * *

ШЕКОН ПАЙДА

Литтл — Барнингхем яхача городерча английски школьниках Дэвид Пардонах дага а доацаш археологически открыте соавтор хилар. Улица тIа ловзаш воаллаш, цун бIарг кхийтар нувхий кучкана юкъе иллача къертIох. Дэвида школе хьа а бена хьехархочунга дIахьекхар из. Бокъоица уйла а еш экспертиза йича чIоагIдир из древнегречески статуя дакъа хилар. Цун ха 3000 шу. Наха мораль ешара тIерача английски пресса цу дешах бола хоам бир цунах хIама довза лареи шеконин дика хьоккам а лоархIаш. Цо цхьа дош а алазар диц а деннa дадача цхьан хана английски колонизатораша дунен ерригача миIингашкара хьакхехьача боккхача маьхерча археологически хIамаех.

(АПН).

Сийлахь-боккха Дай-мехка тIом чакхбаьнна ткъаь кхойтта шу даьннад. Цхьабакъда шераш дIаахарах цIаккха бицлургбац советски наха из къиза тIом, социалистически Даьхе лораеш байнараш. Массаза а сий дергда шолха-листа дакъий Iодехкаш яьккхача коталон.

ХIара шера советски халкъой дунен тIарча прогрессивни нахеп дездеш чакхдоаккх коталон Ди — 9 май.

Доккха цIей хинна чакхдаьлар из дя Нохч-ГIалгIайчене а.

СУРТА ТIА: вежарий каш тIа венокаш, зизаш дохкача хана, ветеранаш вIашагIкхетар; къонача эскархой парад.

И. ПЛИЕВЕИ,
В ЕЛИЗАРОВЕИ сурташ.

ЦIАККХА А ДОВРГДОАЦА СИЙ

Сийлахь-боккха Дай-мехка тIом болча хана фашистски ордингашца лоаттабаьча къизача къовсаме социалистически Даьхе лораеш шоай са дIаденпад ши эзар совгIа болча гудермесцаша. Гудермесски районерча духхьал цхьан зIамигача Кошкельды яхача юртара кховзткъеи итт совгIа саг цIавенавац цу бирсача тIема аренашкара. Даьхеи, къаман, юрта сий лорадеш байна шоай юртахой бицбалийтац цу юртарча наха. Царна хетадаь хоза, дика памятник оттадаьд цар. Кагирхоша, дешархоша, къаьначар чIоагIа лораду из памятник, даим цунна юхе дехк керда хоза зизаш.

Брагуны яхача юртарча наха чIоагIа лораду тIем тIа веннача, цу юрта дIавелла воаллача малав ца ховча салтечун каш. хийла дIахьу цунна юхе митингаш, кхыйола общественни мероприятеш.

Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIем тIа байнача шоай районерча наха хетаяь мемориальни комплекс хьайийллай Гудермесе. Цу комплекса юккъе латт цIаккха йоврглоацача цIера юхе соцавеннача салтечун скульптура. «Лаьттан тIара вахар лорадеш байначар сий цIаккха а ма довлда!» яха дешаш да цу комплекса тIа яздаь.

ТIем тIа байна нах дагалаьца, цар доврглоацача сийна хетаяь хийла сайренаш ю районна культурно-сердалон болхлоша. Дукха ха йоацаш локомотивни депо цIеча уголоке хилар «Салтий письмош» яха сайре.

«Аз а лелаяьй салтечун шинель!», «ТIехьале еш хьаэца хьайна даьй денал» яха дагахьара журналаш дешаш йола сайренаш дIайихьар Лакхерча Герзелерча, Новогрознерча, Брагунерча культура болхлоша.

Района юрташкарча клубашка, культура цIеношка хилар «Вай Эскара сий», «ЦIаккха а йохалургйоацар» яха сайренаш. Каст-каста хул клубашка а кхыча культура учрежденешка а Советски Эскаре гIулакх де болхаш бола кагирхой накъабоахаш йолеи из гIулакх даь цIабаьхкача кагирхошца вIашагIкхетареи сайренаш.

Новогрозный яхачеи Суворов-Юрт яхачеи юрташкарча клубашка кийчдаь да «Юртахой — тIема ветеранаш» яха альбомаш. Цар тIа дувц цу наьха вахарах, тIема наькъех, тIем тIа цар даьхача совгIатех, царна карагIдаьннача деналах лаьца.

С. БОЛДЫРЬКОВА,
Гудермесски горисполкома культура отдела инспектор.

КРИТИКЕИ БИБЛИОГРАФИИ

ЛОАРХIАМЕ IИЛМАН БОЛХ

Дукха ха йоацаш кепатеха арабаьйнаб Нохч-ГIалгIай пачахьалкхен университета доцента, филологически Iилмай кандидата И. А. Дахкильгова яэбаь монографически Iилман болх.[1] Из ба нохчийн-гIалгIайн багахбувцамах цу хьисапе эггара хьалха баь боккха тохкам. Бувцаш бола Iилман болх лаьрхIа ба вузий студенташта. Бакъда, лоархIам дукха боккхагIа ба. Цу балхах студенташта баьнна ца Iеш, школашка багIача дешархошта а, багахбувцам мел безарашта а, кхыметтел Iилман болхлошта а пайда баргба.

Халкъа истори, вайна ховш ма-хиллара, хьадоалалу цун багахбувцамцара. Ше ура а этта, лаьтта гIоала дIаволавеннача хана денз, ший дог-уйла, сатоссам цхьаццайолча Iимадашца, ашарашца, иллешца дIаала, екаялийта гIерташ хьавенав саг. Цудухьа, шеко йоацаш ала йиш я, халкъа багахбувцам бIаьшерашка хьаIовш хьагульенна ганз я аьнна. Багахбувцам тIара вайна хьагу итташ, бIаьш шераш хьалха баьхача цаьха дегагIозле, гIайгIа, хьалторо, хало-оатто, дега безам е белхам, денна цар шоайла вIаши леладеш хьадена гIулакхаш. Из шедар вайна хьадувц, цхьан тIехьено вокх тIехьенга а ювлаш тахан вайга хьакхаьчача ашараша, иллеша, мифаша, легендаша, фаьлгаша, кицаша.

И. Дахкильгова белгалбоах нохч-гIалгIай багахбувцам дIаязбеш а тохкаш а хиннараш, хьатойт мел лоархIам болаш я цар Iилман тIехьале. Ший хана боккхача безамца теркалбаьб вайнаьха багахбувцам эрсий сийлахь-воккхача йоазонхочо Л. Н. Толстойя а. Кавказе дахача халкъий, царца нохчий а гIалгIай а, багахбувцамца дувзденна боккъала а башха литературни йоазош хьакхеллад А. С. Пушкина, М. Ю. Лермонтова.

Ювцача монографе тIара хьагу нохч-гIалгIай багахбувцам революци хилалехьа чIоагIа кIезига дIаязбаь хилар. Из дIаязбара а тахкара а гIулакха дукхагIа лаьттараш ба кхыча халкъий викалаш. Советски Iаьдал оттарца вайнаьха багахбувцам гулбара а тахкара а гIулакх бокъонца Iилман ларда тIа эттар. И. Дахкильгова боаррамагIа пайда эц хьалха даь хиннача а вай хана даьча а тохкамех, къаьстта терко еш пайда эц цо Д. Мальсагова, Б. Зязикова, Х. Ошаева, А. О. Мальсагова, У. Далгата, Я. Вагапова, Л. Цечоевай тохкама балхех.

Цар тежа йолча жанрасх а ший керда дош ала мегад монографе автора. ХIаьта вай багахбувцама цхьайола жанраш цхьа бахьан мара техкаяц е зIалла тахканза я. Царна дикка тохкам бе мегад автора. Из дош къаьстта доагIаш да укх жанрашта: ловзаракуца (обрядови) багахбувцам, мифаш, легендаш, шира дувцараш, сардамаш, ловцаш, берий багахбувцам. Ховш да, Iилман тохкам бе йиш яц, тоьал дIаязъяь тексташ ца хилча. И. Дахкильгова хьавIашагIтехай хьалха дIаяхача а, хIанзарча хана а эрсий а, нохчий а, гIалгIай а меттала кепатеха а архивни а йола багахбувцама материал. Цул совгIа, монографена юкъейихьа я И. Дахкильгова ше дIаязъяь йола дукха тексташ.

Книжка тIа ювцаш йола жанраш цар историко-эволюциони оагIонга хьежжа вIаший цхьалхаяьха я. Эггара хьалха ювцаш я мифаши царца ювзаенна йола легендаши. Мифаш тохкаш авторо гучабаьккхаб ширача замалахьа язычески ди хиннача вайнаха юкъе хинна дунен кхетам, цо хьахьекхад саг цу хана а тIехьа даьлашца къовсам лоаттабеш хиншилга. Из гуш да даьлашта духьала йолча мифашкара, оаламашкара.

Мифаех К. Маркса аьннад, царех хьахул халкъа юкъе дIахо лелаш йола произведенеш, аьнна. И. Дахкильгова мегад мифаех легендаш хьахилара процесс хьахьокха. «Маьлха дуне», «Iел», «Чархьал» дунен гонахьа долаш мел дари хьахиларах халкъо кхелла цхьацца-йола мифаш таханарча дийнахьа вайнаха юкъера дIаяьнний. Бакъда, авторо гойтгача тайпара, цу мифай овлаш да дукха а тIехьагIа хьакхелла йолча бусалба дына легендашта юкъе. Цох торо йоал дына йоагIа критиха е. «Прометеевски» циклах йолча легендаех гуш я халкъо хестаеш йола йоккха гуманизм. Халкъа театрализаци шаьрра гуш я ловзаракуца (обрядови) багахбувцам тIа, укхаза вIашагIъув дукха хIамаш: илли алар, халхар, болх бар, кхыдараш.

Фаьлгаш дийкъа да кхаь даькъа: хьайбаех дола фаьлгаш, турпала фаьлгаш, вахарца дувзаденна фаьлгаш. Авторо хьахьокх цу фаьлгий овлаш, типични моттигаши сюжеташи, керттерча турпалхочун сурт-сибат, цун новкъостийи моастагIийи. Монографе тIа терко яьй фаьлгий говзамета белгалонашта а. Архивашкара а шийгара а дукха тексташ юкъейоалаеш а, уж тексташ тематически циклашта екъаш а кIоаргга тохкам баьб И. Дахкильгова.

Интернациональни уйла йолаш кхелла ба И. Дахкильгова болх. Из къаьгга хьагу «Кхыча къамашца болча бувзама дувцараш, легендаш» яхача разделa тIара. Бусалба дына идеологена духьала йола дуккха а моттигаш белгалйоах авторо. Ширача дувцарашта анализ еча пайда эц воннагIа долча историко-этнографически литературах. Теркам бу вайнаьхен кхычa халкъийи багахбувцамашта юкъе тара а юкъара а мел долчоа, гойт тайп-тайпарча халкъий дог-уйла вIаший гаргадоагIаш хилар.

Цхьабакъда безам ба автора хатта: легендаши шира дувцараши хьалха а даьха, наьрт-орстхой оаламаш IотIехьашка хIана даьхад-те, аьнна. Ширача дувцарашта юкъе доллаш-м да гаьннарча замангара а гаргагIа йолча замангара а тIехь дувцаш хьадоагIа хIамаш. Бакъда, сона ховчох, вайна довзаш долча ширача дувцарел къаьнагIа да наьрт-орстхой оаламаш. Уж хьалха а даьха шира дувцараш царна тIехьа а долаш монографе тIа яздаь даларе нийсагIа хургдар аьнна хет сона.

Жанраш къаьста ювце а, царна вIаший юкъе йола гаргало къаьгга хьагойт И. Дахкильгова. Масала, наьрт-орстхой оаламаштеи ширача дувцараштеи юкъе йола юкъ-моттиг, турпала-эпически иллештеи ширача дувцараштеи юкъе бола бувзам.

Монографе тIара цхьадола хIамаш материал сов йоккха хиларца конспективно яздаьд автора. Из а, сога хаьттача, хьоачамбоацар да, тоадича бакъахьа долаш, цIаьхха книжка арахецача хана хургдоацаш. Цхьаьха а да ала дезаш: учебника тIа хьоахаяь цхьаццайола тексташ кепатоханза я. Текстaш ца хилча, дувца а эшац, учебник кхетаде хала да. Автора цох а йоагIа уйла е еза.

Нохчийи гIалгIайи тохкамаш шаьрача ара даха ховшача хана, турпала-эпически иллей жанр къаьстта дегIаена хилар исторически тешаме долаш гойт И. Дахкильгова. Цо къаьстта йоккха терко ю халкъа идеалашта. Антифеодальни цикл ювцарца И. Дахкильгова хьахьокх гаьннарча замангара денз вайнаха юкъе классови бекъам а къовсам а хиннилга. Турпала-эпически иллей керттерча турпалхой белгалонаш гучайоахаш, авторо хьахьокх уж кхаь тайпара бувцаш хилар: фаьлгашка вувцаш волча даькъазача турпалхочоа тара вар, наха хьалхаваьнна лела дика баьчча, шийна аьттув лехаш а феодала оамалаш а йоахкаш вола баьчча.

Из раздел ювцаш, къаьстта бувзам лоаттабу автора кхыча жанрашца: фаьлгашца, къаьнарча эпически иллешца, ширача дувцарашца. Халкъа лирически а лиро-эпически а произведенеш тохкача И. Дахкильгова ювц поэзеи архитектоника кхыйола белгалонаш. Поэтически жанраш ювцача, боагIача бесса бехк боаккх цо бусалба дына гIулакхаш леладерех, гIалгIашта юкъера иллеш, пандар, халхар дIадаккха гIерташ уж хьуваш хиларах.

Ловцаех, сардамех, берий багахбувцамах яздеш, авторо юкъейоалаяьй керда йIаьхий материал. Теша безам ба: дIахо ший болх шаьрбеча хана, И. Дахкильгова цу жанраех дукхагIа пайда эцаргхиларах.

Вай кхеташ да, атта дац гIалгIай меттала Iилман болх язбе. Цкъа-дале, вIаштIехьъяккханза я терминологи. ШозлагIа-дале, йолаш яц традицеш. Цудухьа дерригa а нийса ца хила мег И. Дахкильгова балха тIа. Сога хьаттача метта цхьацца стилистически нийсадоацараш дIадаха, тоаде дезаш да.

Нохч-ГIалгIай фольклористико боккха гIа баьккхаб дувцаш дола книжка арадаларца. Теоретически а методически а оагIонгахьара хьежача, И. Дахкильгова балха лоархIам боккха ба. Дукха шераш да автор цу монографически балха кийчо еш хьавоагIа, цо цу хьакъехьа язъеи арайийнай статьяш, тексташ, учебникаш. «Вайнаьха багахбувцам» арадалар йоккха дегагIозле я, автора хинна ца Iеш, вайна а.

СаIид ЧАХКИЕВ.

[1] Дахкильгов И. А., Вайнаьха багахбувцам, Грозный, 1977.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

11 май
I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — Iуйранара гимнастика. 8.55 — «Дерригнена бехктохкаме» яха художественни фильм. 10.25 — «Киноникъбара клуб». 15.00 — «Трасса» яха телевизионни документальни фильм. 15.30 — А. Т. Твардовский. «Василий Теркин. 16.00 — «Москвичий, балха тешам». 16.30 — Советски Союза шоззa Турпалца Федоровца лие следопыташ вIашагIкхетар. 17.10 — «Халкъа ашараш». 17.30 — Миллионий ленински университет. «Машара тIехьарча къовсама хьалха». 18.00 — Кердадараш. 18.15 — Чехословацки Социалистически Республика телевидене программа. Фашистски гIаьрахойх Чехословаки мукъаьккха 33 шу дизарга. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Останкино концертни студера Казаковай поэзе сайре. Ийстеньлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — Мультфильм. 18.10 — «Нохч-ГIалгIайчу гIолла». Информационни программа (эрсий, гIалгIай меттала). 18.30 — Атеистически темаех. КПСС Назрановски райкома кхалнаьха отдела заведующе Пугоевой къамаьл (гIалгIай меттала). 18.40 — «Уж ГАИ болх беш ба» яха документальни фильм. 18.50 — «Социалистически яхьа дневник». 19.20 — «Московски ха» яха художественни фильм.

12 май
I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — Iуйранара гимнастика. 8.55 — «ДIаьалха долле, кIаьнкаш!». 9.55 — «Мишта йоаххаргъя кита церг» яха телевизионни художественни фильм (Чехословаки). 11.15 — «Эрсий романс». 15.00 — Мехка телевизионни студей документальни фильмай программа. 16.00 — Куйбышевски педагогически института академически хора концерт. 16.30 — «Шахматни школа». «Ловзаболалурий класс». 17.00 — «Москва а москвичаш а». 17.30 — «Зурманчаш, мичад шо!». 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «Самукъане ноташ». 19.00 — Хоккеих йола дунен чемпионат. Финальни группа доакъашхой матч. Прагера трансляци. 21.15 — «Ха». Информационни программа. 21.45 — «Доазол дехьарча эстрада ашараш а муамаш а». 22.30 — Хоккеих йола дунен чемпионат. Финальни группа доакъашхой матч. Прагера трансляци. Перерывах — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — «Нохч - ГIалгIайчу гIолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.20 — «Нохч - ГIалгIай радио 50 шу дизар». 18.35 — «Къамаьл ду Грознера». Киноочерк. 18.45 — «Са Даьхен салте». 19.15 — Киножурнал. 19.25 — Общественни лоархIамера гIулакх (нохчий меттала). 19.55 — «Угол падения» яха художественни фильм. ЦхьоалагIа сери.

РАДИО

11 май

6.30 — «Кердача коталонашка!». Веденски районера передача (гIалгIай меттала). 6.45 — Хоамаш. 6.55 — Ашараш. 7.10 — Республикански газетий обзор. 7.25 — Ашараш. 8.25 — «Назрановский» совхоза механизатора Ведзижевна дола музыкальни радиооткрытка (гIалгIай меттала). 8.40 — «ЦхьоагIо йолча дезале» (нохчий меттала). 9.15 — «Лекционни пропаганда хIара денна терко е!». Беседа (нохчий меттала). 9.30 — Мокроусова иллей темана йола фантази. 9.45 — «КПСС XXV съезда сопамаш кхоачаше!». «Чьо хьадаьр». Номер 7-гIа йолча ГМУС-ера передача (нохчий меттала). 17.00 — Карницкая. «Лоамашка» яха симфонически пьеса. 17.15 — «Корта бохабу малараш меларца къовсам лоаттабар». Беседа (гIалгIай меттала). 17.30 — «Дего хьехарах». (гIалгIай меттала). 17.50 — Ден тема. 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала).

12 май
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РАДИО 50 ШУ ДИЗАР

6.30 — «Парте оаз, халкъа оаз». 6.45 — Хоамаш. 6.55 — Ашараш. 7.10 — Республикански газетий обзор. 7.25 — Ашараш. 8.25 — «Радио почта». 8.45 — «ДоттагIлен ашараш» (нохчий меттала). 9.15 — «Бебаш бола пайда». Передача дIахьу корреспондента Цолоев Руслана (гIалгIай меттала). 9.30 — «ДоттагIий оазаш». 9.45 — «Къамаьл ду Урус-Мартанера». Районни радиоредакцера Саидов Ахьмада репортаж (нохчий меттала). 17.00 — Шелковской района къахьегамхой болча. Тха корреспондента Премыслер Ефима репортаж. 17.15 — «Болхлой вахар» яха радиогазета (нохчий меттала). 17.35 — Нохч-ГIалгIай радиои телевиденеи инструментальни ансамбла концерт (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала). 18.30 — Ашараш.

Хоттам

Тахан республике гIоллеи Грознеи хувцалуш морхащ йолаш, йоачан йоацаш, Iуйрийна цхьайолча моттигашка дохк а доаллаш, малхбоалехьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 20—25, Грозне 22—24 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоана морхаш а йолаш, цхьайолча моттигашка догIа а делхаш, къилбаседа - малхбоалехьара секунде 5—10 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана 5—9, дийнахьа 15—20 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктохкама секретара — 3-34-38; партийни вахареи культурай отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 3-74-68; бухгалтере — 2-54-30; корректорске—2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 9, (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отдела партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии — 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

СФ05145. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул Маяковского, 92. Заказ № 3643.